

<https://sppl.ui.ac.ir/?lang=en>

Spatial Planning

E-ISSN: 2476-3357

Document Type: Research Paper

Vol. 14, Issue 2, No.53, Summer 2024, pp. 125- 162

Received: 19/08/2023

Accepted: 21/04/2024

Assessment of the Impact of Community-Based Tourism on the Economic, Social, and Cultural Empowerment of Women (Case Study: Coastal Villages of Bushehr Province)

Ali Shamsoddini¹ *, Fatemeh Dehghani ²

1- Associate professor in Human Geography, Islamic Azad University, Shiraz, Iran
ali.shamsoddini@iau.ac.ir

2- Ph.D. candidate in Sociology and Rural Development, Islamic Azad University, Shiraz, Iran
Ftm.dehghani@yahoo.com

Abstract:

The Achievement of sustainable rural development necessitates active participation of all stakeholders within these communities. Among the crucial components for progress and development in rural areas is the enhancement of manpower skills. Recognizing significant involvement of rural women in village production activities, growth of tourism in these regions presents a new opportunity for their engagement in development, thereby underscoring the importance of their empowerment. Empowerment has emerged as a fundamental aspect of sustainable development, wherein augmenting women's capacity and control over resources can be facilitated through tourism development. This research aimed to assess the role of community-based tourism in the economic, social, and cultural empowerment of women residing in the coastal villages of Bushehr Province. This study adopted a practical research approach with survey-based data collection. The research population comprised the residents of coastal villages in Bushehr Province. The sample size for this study was determined to be 400 individuals using Cochran's formula. Statistical analysis, employing the one-sample T-test and utilizing AMOS and SPSS software, was conducted. The theoretical framework and the results of the statistical analysis employed in this research demonstrated the positive impact of tourism development on the economic, social, and cultural empowerment of women in the coastal villages of Bushehr Province.

Keywords: Community-Based Tourism, Rural Development, Empowerment, Coastal Villages.

*Corresponding Author

Shamsoddini, A., & Dehghani, F. (2024). Assessment of the impact of community-based tourism on the economic, social, and cultural empowerment of women (case study: coastal villages of Bushehr province). *Spatial Planning*, 14 (2), 125 -162.

2476-3357 © The Author(s).

Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/SPPL.2024.138517.1738

Introduction:

Social science experts emphasize that sustainable rural development cannot be achieved without the active participation of all stakeholders, particularly in the economic and social realms. Consequently, development of human resource skills emerges as a critical component for progress and growth in rural communities. Developed human resources can be regarded as an indispensable factor and prerequisite for attaining sustainable rural development.

In line with the principle of equity in sustainable development, all beneficiaries, especially local residents, should have the opportunity to participate in decisions that affect their lives and enjoy the benefits of development. Given the active involvement of rural women in village production activities, emergence of tourism in these areas, and creation of new avenues for their participation in development, the significance of focusing on women's empowerment becomes increasingly apparent. Empowerment has now become a fundamental concern in the realm of sustainable development. As a service sector and a branch of sustainable development, tourism possesses the potential to empower communities.

Empowerment primarily targets vulnerable groups in the society, who have experienced social exclusion, thus being deprived of full participation in a broader society through various means. Extensive studies indicate that women are considered a vulnerable and marginalized social group, often lacking control over resources and access to equal opportunities and positions. Research has demonstrated that the entire society benefits when women are supported and empowered.

Development theorists view empowerment as an effective strategy for reducing gender inequalities in terms of capacities, resource access, opportunities, and a pathway to sustainable development. By enhancing women's power and control over resources, tourism development can play a crucial role in empowering women. Women's participation in tourism brings numerous benefits, including economic development in marginalized areas, sustainable utilization of natural resources, and heightened local control over development. Accordingly, this research aimed to evaluate the role of community-based tourism in the economic, social, and cultural empowerment of women residing in the coastal villages of Bushehr Province.

Materials & Methods:

This research was of an applied nature, employing a descriptive-analytical implementation method and utilizing survey-based data collection. The statistical population of this study consisted of residents living in the coastal villages of Bushehr Province. The sample size determined using Cochran's formula was 400 individuals. To analyze the data, both descriptive and inferential statistical methods were employed within the AMOS and SPSS software environment. The study area for this research encompassed 45 coastal villages within Bushehr Province.

Research Findings:

The literature highlights that tourism activities implemented with a community-based approach and local community participation bring about numerous economic and socio-cultural benefits to rural communities. Experts suggest that along with the establishment and expansion of this type of tourism, changes in social relations within the host society and transformations in social network connections can be anticipated. Ultimately, these developments contribute to the economic and social empowerment of rural residents.

Table of standardized factor loadings and t-statistics between variables

Result	Rank	Cronbach's alpha	Significance level	Amount of t	Standardized load factor	Components	Variable
Optimal	1	0,952	-	-	0.779	Economical	Empowerment
Optimal	2		***	6,129	0.712	social	
Optimal	3		***	5,102	0,621	cultural	

The table above demonstrates that the t-statistics values for enablers and their components are significant, surpassing 1.96. Hence, it can be inferred that the enablers can be divided into three subsets or sub-components. Cronbach's alpha coefficient for the entire questionnaire is 0.952, exceeding the threshold of 0.7, indicating a favorable level of construct reliability. All criteria, including Cronbach's alpha and significance of factor loadings between the questions and underlying variables, confirm suitability of the measurement model.

Discussion of Results & Conclusion:

The theoretical framework of this research based on the sustainable development approach coupled with the findings derived from the statistical analysis revealed the positive impact of tourism development on the economic, social, and cultural empowerment of women residing in the coastal villages of Bushehr Province. These results signified that community-based tourism in the region had successfully generated women's interest in village development, fostering group activities, cooperation, and interpersonal interaction. Furthermore, it had improved public perception regarding women's contributions to the tourism sector, leading to their active participation in village public meetings, problem-solving endeavors, communal responsibilities, consensus-building, and consultations on village-related matters. Moreover, women had played a crucial role in safeguarding village tourism attractions, fostering empathy and unity, managing their own affairs, enhancing their understanding of village tourism issues, promoting local attractions to others, and encouraging acquisition of necessary skills for engaging in tourism activities.

Ethical Considerations:

All study participants provided informed consent and the researchers assured them of complete confidentiality and anonymity in relation to the study results.

Authors' Contributions:

All authors have made equal contributions to the study, including involvement in the study design, data analysis, interpretation, and final approval of the article.

Conflicts of Interest:

The authors declare no conflicts of interest.

ارزیابی تأثیر گردشگری اجتماع‌محور بر توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان (مورد مطالعه: روستاهای ساحلی استان بوشهر)

علی شمس‌الدینی* ، دانشیار جغرافیا انسانی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

ali.shamsoddini@iau.ac.ir

فاطمه دهقانی، دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی و توسعه روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

Ftm.dehghani@yahoo.com

چکیده

دستیابی به توسعه پایدار روستایی بدون مشارکت تمامی ذی‌نفعان این نواحی در تمامی عرصه‌ها اعم از عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی امکان‌پذیر نیست. به همین جهت، از مهم‌ترین مؤلفه‌های دستیابی به پیشرفت و توسعه در جوامع روستایی «توسعه مهارت‌های نیروی انسانی» است. حضور فعال زنان روستایی در فعالیت‌های تولیدی روستا، رشد گردشگری در این منطقه‌ها و ایجاد حوزه جدیدی برای مشارکت آنها در توسعه اهمیت توجه به توانمندسازی زنان را بیشتر آشکار می‌کند. امروزه توانمندسازی به یکی از مسائل اساسی توسعه پایدار تبدیل شده است. توسعه گردشگری با افزایش قدرت زنان و کنترل آنها بر منابع می‌تواند نقش مهمی در توانمندسازی زنان داشته باشد. هدف از پژوهش حاضر ارزیابی نقش گردشگری اجتماع‌محور در توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان روستاهای ساحلی استان بوشهر است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش حاضر ساکنان روستاهای ساحلی استان بوشهر است. نمونه آماری این پژوهش با فرمول کوکران به تعداد ۴۰۰ نفر تعیین و از آزمون تی تک نمونه‌ای با استفاده از نرم‌افزار AMOS و SPSS استفاده شده است. دیدگاه نظری پژوهش و نتایج تحلیل‌های آماری به‌کاررفته در این پژوهش نشان داد که توسعه گردشگری در توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان روستاهای ساحلی استان بوشهر مؤثر است. واژه‌های کلیدی: گردشگری اجتماع‌محور، توسعه روستایی، توانمندسازی، روستاهای ساحلی.

*نویسنده مسئول

شمس‌الدینی، علی، دهقانی، فاطمه. (۱۴۰۳). ارزیابی تأثیر گردشگری اجتماع‌محور بر توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان روستایی (مورد مطالعه: روستاهای

ساحلی استان بوشهر). *برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۴ (۲)، ۱۶۲-۱۲۵.

مقدمه

گردشگری در حکم صنعتی پویا تأثیر مهمی در نیل به توسعه پایدار در جوامع گوناگون دارد؛ به طوری که باتوجه به آثار بی‌شمار و ارتباط پیچیده گردشگری با سایر بخش‌های اقتصادی نه تنها در نقش موتور محرک رشد عمل می‌کند، به عنوان ایجادکننده فرصت‌های اشتغال و درآمد نیز مطرح است (محمدزاده و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۶۵). بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه از صنعت گردشگری به عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند و بر این باور هستند که گردشگری به عنوان موضوعی چندارزشی از راهکارهای مهم نیل به توسعه پایدار است (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۲۷۶). امروزه پایداری به نحو گسترده‌ای به عنوان رویکردی بنیادین برای هر نوع توسعه از جمله توسعه پایدار گردشگری پذیرفته شده است. در این میان، گردشگری در مباحث سیاسی و محیطی به عنوان مفهومی نو برای مقابله با آثار مخرب توسعه گردشگری مطرح شده است (رضوانی، ۱۴۰۱، ص. ۱۱۸). به هر حال، اگر گردشگری روستایی بتواند نقش‌های محوله توسعه پایدار را به خوبی ایفا کند، می‌تواند خالق و محرک حصول به پایداری توسعه در نواحی روستایی-پایداری جوامع محلی در تمام زیرشاخه‌های اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، اکولوژیکی و خود صنعت گردشگری باشد (شریف‌زاده و مرادی، ۱۳۸۱، ص. ۵۳۹). از آنجایی که الگوهای برنامه‌ریزی توسعه متناسب با ارزش‌ها، هنجارها و ویژگی نظام اجتماعی-اقتصادی و سیاسی هر جامعه‌ای طراحی می‌شود، برای جهت‌یابی و برنامه‌ریزی توسعه روستایی-شهری به سمت پایداری اجتماعی، اقتصادی و فرآیند توسعه پایدار توجه به مقوله توانمندسازی ذی‌نفعان محلی در فرآیند انجام دادن و عمل برنامه‌ریزی از مهم‌ترین مقوله‌هایی است که صاحب‌نظران توسعه همواره در دهه‌های اخیر به آن توجه ویژه کرده‌اند (شمس‌الدینی و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۸۹). شناخت ارتباط توسعه گردشگری با توانمندی اجتماعی می‌تواند مؤلفه مهمی برای طرح راهکارها در راستای توسعه این فعالیت و ارتقای توانمندسازی اجتماعی در نواحی روستایی باشد. این موضوع از آن جهت اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که برخی پژوهشگران توسعه را معادل مشارکت می‌دانند و معتقد هستند که شهروندانی می‌توانند در امور مختلف جامعه مشارکت داشته باشند که به لحاظ اجتماعی ظرفیت (Capacity)، قابلیت (Ability) و توانمندی لازم را نیز داشته باشند (حسن‌پور، ۱۳۸۷، ص. ۸۰). گردشگری به عنوان یک بخش خدماتی و شاخه‌ای از توسعه پایدار پتانسیل توانمندسازی جوامع را دارد. توانمندسازی مختص گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه است که دچار طرد اجتماعی هستند؛ یعنی به روش‌های مختلف از مشارکت کامل در جامعه بزرگ‌تر محروم شده‌اند. برپایه مطالعات انجام‌شده زنان قشر آسیب‌پذیر و در حاشیه‌ای‌ترین گروه‌های اجتماعی هستند که بیشتر فاقد قدرت کنترل منابع و دسترسی به فرصت‌ها و موقعیت‌های برابر هستند. توسعه گردشگری با افزایش قدرت زنان و کنترل آنها بر منابع می‌تواند نقش مهمی در توانمندسازی زنان داشته باشد. مشارکت زنان در گردشگری مزایایی از جمله توسعه اقتصادی در منطقه‌های حاشیه‌ای، استفاده پایدار از منابع طبیعی و افزایش کنترل افراد محلی بر توسعه را دارد (خواجه شاهکویی و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۱۱۲). گردشگری روستایی می‌تواند در توانمندسازی مردم محلی و توسعه منابع انسانی، تنوع‌بخشی به اقتصاد، ایجاد فرصت‌های شغلی، ارتقای استانداردهای زندگی مردم روستایی نقش مهمی ایفا و به دنبال آن گستره‌ای از فعالیت را برای مشارکت زنان فراهم کند (چریم و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۸۵). توانمندسازی

بسته به ساختار قدرتی می‌تواند به صورت مولد (مشارکت منفعلانه) و یا نامولد (مشارکت فعالانه) بروز کند؛ به طوری که تغییر در ساختار قدرت برای توانمندسازی همه‌جانبه اجتماعات محلی می‌تواند خوداتکایی آنها را برای مدیریت محلی تضمین کند (Giampiccoli et al., 2014, P. 8).

مادامی که زنان روستایی با وجود نقش مهمی که در چرخه اقتصاد خانوار و جامعه دارند، نتوانند با عواملی چون آموزش، کسب درآمد، مالکیت بر منابع و امکان پس‌انداز کردن به سطحی از توسعه فردی دست یابند تا به آنها امکان انتخاب براساس خواسته‌هایشان داده شود و تا زمانی که زمینه‌های امکان‌گسترش توانایی‌هایشان به وجود نیامده است و به درجه‌ای از توانمندسازی در جهت تدارک و تسلط بیشتر بر منابع و کسب منافع در راستای کسب خوداتکایی پذیرفتنی و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها نایل نشوند، در جوامع روستایی نخواهند توانست به جایگاهی درخور منزلت انسانی دست یابند (امینی و احمدی شاپور آبادی، ۱۳۸۸، ص. ۱۵). زمانی که برنامه‌ریزی در منطقه‌های روستایی با تغییر رویکرد از نگاه بالا به پایین به نگاه پایین به بالا و در واقع، تبدیل نظام مدیریتی متمرکز به نامتمرکز همراه باشد، در این صورت به توانمندسازی روستاییان توجه نخواهد شد و در پی آن مشارکت واقعی تمامی ذی‌نفعان را به همراه خواهد داشت. مشارکت واقعی و فعال جوامع محلی می‌تواند باعث تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی و توسعه پایدار شود (Giampiccoli & Saymaan, 2017, P. 178).

روستاهای ساحلی استان بوشهر به سبب وجود جاذبه‌ها و پتانسیل‌های مختلف طبیعی و انسانی برای گذران اوقات فراغت روزبه‌روز شاهد رشد و توسعه گردشگری است. این فعالیت در این روستاها چنان رشد کرده که با زندگی ساکنان محلی عجین شده است. بر همین اساس، پژوهش حاضر در راستای پاسخ به این سؤال مهم تدوین یافته است که گردشگری اجتماع‌محور روستایی چه نقشی در افزایش توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان استان بوشهر داشته است؟

به موازات توسعه گردشگری مطالعات متعددی در حوزه گردشگری انجام گرفته است؛ از جمله در زمینه نقش گردشگری در توسعه روستایی و مباحث کلی گردشگری که برای پژوهش‌های بین‌رشته‌ای مطالعات مؤثری بوده است؛ اما مبحث نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی زنان در دو دهه اخیر بیشتر مورد توجه و تأکید بوده است و به شکل موردی هم مطالعاتی در حوزه داخلی و خارجی انجام گرفته است؛ اما با این عنوان و در محدوده مطالعه‌شده که در آن نقش گردشگری بر توانمندسازی زنان در ابعاد مختلف بررسی شده باشد تاکنون مطالعه‌ای انجام نگرفته است. در ادامه، به برخی از مطالعات انجام‌شده در این زمینه اشاره خواهد شد. (جدول ۱)

جدول ۱: پیشینه پژوهش

Table 1: Background of the research

محقق	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
امامی و همکاران (۱۴۰۰)	تبیین نقش مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه گردشگری اجتماع‌محور (مطالعه موردی: روستاهای استان گیلان)	در این مطالعه نقش متغیرهای کلان توسعه بر گردشگری روستایی اجتماع‌محور در استان گیلان بررسی شد. براساس نتایج پژوهش چهار شاخص اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و مدیریتی به‌ترتیب بیشترین تأثیر را بر شاخص توسعه گردشگری اجتماع‌محور می‌گذارند.
غنیان و همکاران (۱۳۹۸)	عنوان تحلیل ابعاد روستایی با رویکرد جنسیتی ازدیدگاه جامعه‌میزبان	نتایج نشان از شکل‌گیری ساختاری بومی در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری دارد که امروز در جهان با عنوان گردشگری کارآفرین شناخته می‌شود.
شفیعی و همکاران (۱۳۹۷)	توانمندسازی ذی‌نفعان محلی برای مشارکت در توسعه پایدار گردشگری با نقش میانجی اثرات ادراک‌شده از گردشگری	در این مطالعه موضوع توانمندسازی ذی‌نفعان محلی در گردشگری و توسعه پایدار بررسی و واکاوی شد. نتایج نشان داد که توانمندسازی ذی‌نفعان محلی منجر به مشارکت فعال آنان در گردشگری و هدایت طرح و برنامه‌های گردشگری می‌شود.
کیانی سلمی و بسحاق (۱۳۹۶)	گردشگری اجتماع‌محور، الزام توسعه پایدار گردشگری روستایی به نقش مثبت گردشگری در فرآیند توسعه روستایی	گردشگری اجتماع‌محور محلی به‌دنبال توانمندی مردم، افزایش مشارکت ساکنان در فرآیند تصمیم‌گیری و توزیع درآمد گردشگری است. به‌ویژه منابع مالی منطقه‌ای و محلی باید برای ایجاد جامعه خودکفا استفاده شود. بر همین اساس، برنامه‌ریزی و مدیریت باید بر مؤثرترین شیوه استقرار سرمایه انسانی و محلی متمرکز شود.
بروجنی و بذرافشان (۱۳۹۵)	میزان موفقیت توسعه گردشگری جامعه‌محور روستایی ازدید جامعه محلی در روستای آسیاب سر، شهرستان بهشهر	گردشگری جامعه‌محور در جست‌وجوی ایجاد منافع اقتصادی برای جامعه محلی، حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگ محلی، بهبود کیفیت زندگی و توانمندسازی جامعه محلی برای رفع نیازهای نسل‌های حال و آینده است که باوجود مزایای بسیار این نوع از گردشگری به‌خصوص در کشورهای درحال توسعه، اجرای آن درعمل با مشکلاتی همراه است.
Zielinski et al. (a) (2020)	«چرا گردشگری جامع‌محور و گردشگری روستایی در کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه عملکرد متفاوتی دارد؟»	بسیاری از استراتژی‌های گردش‌محوری که در کشورهای درحال توسعه در دست اجرا هستند، بیشتر به‌صورت پروژه‌محور و تجربه کشورهای توسعه‌یافته است؛ ولی اینکه تا چه میزان می‌توانند موفق باشند، نیاز به مطالعه دارند؛ زیرا منابع مالی گردشگری در کشورهای توسعه‌یافته با ابتکارات شخصی تأمین می‌شود؛ ولی در کشورهای درحال توسعه مردم محلی توان مالی و ظرفیت‌های محدودی دارند.
Anwar & Hamilton (2015)	بررسی آینده گردشگری در سال 2020	محققان در این مطالعه آینده گردشگری را در سال 2020 بررسی کردند. نتایج نشان داد که پنج عامل کلیدی انسانی، جغرافیایی، اقتصادی، فناوری و محیط زیست در آینده صنعت گردشگری مؤثر است.
Tolkach & King (2015)	چرایی و چگونگی تقویت گردشگری اجتماع‌محور در یک کشور جزیره‌ای مبتنی برمنابع	محققان در این مطالعه برای پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش، ادراک ذی‌نفعان را بررسی کرده‌اند. آنها ذی‌نفعان این نوع از گردشگری را فرصتی مناسب برای منفعت‌بردن جامعه می‌دانستند. با وجود این به مشکلات آن نیز آگاه بودند. از نظر آنها مشکلات عبارت است از: کمبود مهارت و دانش جامعه محلی با گردشگری و عدم حمایت مستمر از آنها. طبق نتایج این پژوهش موفقیت بالقوه توسعه CBT به منبع و شرایط تأمین بودجه و توانایی تیم مدیریتی بستگی دارد.

<p>محققان در این مطالعه اشاره می‌کنند که بهبود اقتصادی ناشی از گردشگری، پتانسیل توانمندکردن زنان محلی را برای داشتن کنترل بیشتر بر زندگی و نجات خود در جامعه‌ای را دارد که فقر در آن پیداست. آنها اثرهای گردشگری را در یک روستای ماهیگیری در اندونزی با استفاده از رویکرد تحلیل جنسیتی بررسی کردند و دریافتند که توسعه گردشگری بر نقش و روابط جنسیتی به‌ویژه در میان افراد محلی از طبقات اجتماعی و اقتصادی پایین جامعه تأثیرگذار است.</p>	<p>گردشگری و پتانسیل توانمندکردن زنان محلی برای داشتن کنترل بیشتر بر زندگی خود</p>	<p>Jackson (2010)</p>
<p>محققان در این مطالعه توانمندسازی زنان را با گردشگری از رویکرد کارآفرینی اجتماعی بررسی کردند. نتایج نشان داد که چگونه زنان با گردشگری، اعتماد به نفس پیدا می‌کنند و با افزایش دانش و آگاهی خود، قدرت کسب می‌کنند؛ در نتیجه به توسعه خود، خانواده و جامعه کمک می‌کنند.</p>	<p>توانمندسازی زنان از طریق گردشگری از رویکرد کارآفرینی اجتماعی با هدف کمک به پروژه بزرگ‌تر زیر نظر سازمان جهانی جهانگردی</p>	<p>Thien (2009)</p>

منبع: محقق ساخته

مبانی نظری پژوهش

مشارکت روستاییان در توسعه روستایی به‌عنوان تبلور عینی رفتارهای مطلوب انسانی مطرح است. نگرش سیستمی به توسعه روستایی پدیده مشارکت را امری طبیعی و به‌طور کامل بنیادی جلوه می‌دهد. همچنین، مشارکت تمام اقدار روستایی اعم از زن و مرد و جوان و بزرگسال را پیش‌نیاز دستیابی به هدف‌های توسعه می‌داند (علی بیگی و بنی عامریان، ۱۳۸۷، ص. ۸۴). نقش تعیین‌کننده نیروی انسانی در توسعه‌یافتگی کشورها بر کسی پوشیده نیست. از میان عوامل تولید برای رشد و توسعه (منابع طبیعی و ثروت خدادادی، نیروی انسانی، سرمایه، مدیریت و تکنولوژی) نیروی انسانی است که سهم اصلی را برعهده دارد. تحولات چشمگیر در دو دهه اخیر در جهان باعث شده است که کاهش نابرابری‌های جنسیتی جزء جدایی‌ناپذیر فرآیند توسعه شود و یکی از مهم‌ترین این تحولات، تغییر در ضرورت حضور زنان در جامعه است (اشرف حامدی، ۱۳۸۵، ص. ۱۰۲).

صاحب‌نظران توسعه روستایی معتقد هستند که برای تحقق توانمندسازی جامعه روستایی به‌منظور افزایش توانایی تصمیم‌گیری مدیریت روستایی باید از داخل جامعه محلی شروع کرد. عوامل بیرونی می‌توانند به شکل تسهیلگری نقش ایفا کنند. از محورهای اساسی در تحلیل مدیریت روستایی توجه به مدیریت زنان در این جوامع است. امروزه توانمندسازی زنان و مشارکت کامل آنان برپایه برابری در همه زمینه‌ها و امور جامعه از جمله مشارکت در فرآیند تصمیم‌گیری و دسترسی به قدرت برای دستیابی به برابری، توسعه و ... ضرورت دارد. زنان روستایی به‌عنوان نیمی از جمعیت روستایی نقش بارزی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دارند. رسیدن به توسعه پایدار روستایی توجه بیشتر به زنان را طلب می‌کند؛ زیرا دوشادوش و همپای مردان در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی مشارکت فعالانه دارند (سجاسی قیداری، ۱۴۰۱، ص. ۴۴).

اصل برابری اجتماعی در توسعه پایدار حکم می‌کند که گروه‌های بنیادین جامعه از جمله زنان و جوانان که اغلب در حاشیه هستند، فرصت بیشتری را برای مشارکت داشته باشند (محسنی تبریزی، ۱۳۷۵، ص. ۱۳۷).

در این میان، الگوی گردشگری اجتماع‌محور را می‌توان به‌عنوان یک ابزار توسعه اجتماعی در نظر گرفت که توانایی افراد را تقویت می‌کند، به افراد محلی کمک می‌کند تا با تنوع‌بخشیدن به اقتصاد محلی، حفظ فرهنگ، حفظ محیط زیست و فراهم‌آوردن فرصت‌های آموزشی روش‌های دستیابی به درآمد در جامعه و درآمدهای جایگزین را به جامعه محلی ارائه دهد. پژوهشگران عرصه گردشگری از گردشگری اجتماع‌محور به‌عنوان ابزار کاهش فقر یاد می‌کنند؛ زیرا گردشگری اجتماع‌محور ابزار کاهشی است که نیاز به یک رویکرد بلندمدت دارد و هدف آن باید به افزایش منافع برای جامعه محلی باشد (Zielinski et al., 2020b, P. 16). گردشگری اجتماع‌محور شکل پایدارتری از توسعه نسبت به گردشگری جمعی رایج است که به جوامع میزبان این امکان را می‌دهد تا از تسلط ثروتمندان و نخبگان در سطح ملی رها و خود مولد و فعال شوند. مولدبودن اعضای جامعه در حوزه گردشگری اجتماع‌محور به مشارکت فعالانه نیاز دارد که این مشارکت به میزان زیادی از جو فرهنگی جامعه تأثیر می‌پذیرد (فلاحی و همکاران، ۱۴۰۱، ص. ۸۸).

برای تحقق پایداری اجتماعی-فرهنگی در گردشگری باید بررسی کرد که چگونه گردشگری می‌تواند باعث توانمندسازی شود. فرآیند انتقال قدرت به جوامع و افرادی که بیشترین تأثیرپذیری را از توسعه دارند با عنوان توانمندسازی شناخته شده و از اصول مهم توسعه گردشگری است (Timothy, 2006, P. 210).

در نظریه توانمندسازی بر حقوق برابر زنان در مقابل مردان تأکید شده است. براساس این نظریه هر فردی باید موقعیت این را داشته باشد که از تمام توانایی‌ها و خلاقیت‌هایش استفاده کند. از دیدگاه این نظریه اهمیت افزایش قدرت زنان در جامعه به معنای برتری فردی بر فرد دیگر نیست، بلکه به معنای افزایش توانایی زنان در ارتقای خوداتکایی و قدرت درونی است. این نظریه به دنبال توانمندسازی زنان با توزیع مجدد قدرت در مراحل تصمیم‌گیری خانواده و جامعه است (بوذر جمهری و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۴).

توانمندسازی زنان یکی از هدف‌های توسعه از دیدگاه انسانی و عدالت‌محورانه و به معنای افزایش شناخت و خودآگاهی، قابلیت اعتماد و گسترش آزادی انتخاب زنان است (شادی طلب، ۱۳۸۴، ص. ۵۴). از آنجا که توانمندسازی یک پدیده اجتماعی است و پدیده‌های اجتماعی تک‌علتی نیستند، به عوامل درونی و بیرونی متعددی وابسته هستند. در این خصوص از یکسو عوامل درونی همچون وضعیت جسمانی، روانی و وضعیت اقتصادی خانواده و از سوی دیگر، ساختارهای اجتماعی می‌توانند نقش عمده‌ای داشته باشند (رضایی و زارعی، ۱۳۹۳، ص. ۲۸۸).

در مقوله توسعه اجتماعی یکی از مباحث اساسی را می‌توان توانمندسازی جامعه یا در واقع، ساخت جامعه دانست. برای حرکت در این مسیر یکی از رویکردهای مؤثر، توانمندسازی اجتماع‌محور است (قربانی و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۲۷۷).

پژوهشگران حوزه گردشگری از گردشگری اجتماع‌محور (community-based tourism) با عنوان CBT یاد می‌کنند. درحقیقت، CBT نوعی از گردشگری جایگزین است که منافع جامعه محلی را به حداکثر می‌رساند و بر ظرفیت‌سازی و توانمندسازی مردم محلی به‌عنوان ابزارهایی برای رسیدن به توسعه جامعه تمرکز دارد.

این نوع از گردشگری که بر اساس رویکرد مشارکتی شکل گرفته است، منافع زیادی نصیب جامعه می‌کند. مشارکت فعال جامعه در برنامه‌ریزی گردشگری را تسهیل می‌کند، روابط متقابل میان گردشگران و جامعه را افزایش می‌دهد و میراث فرهنگی و طبیعی منطقه را حفظ می‌کند (Tolkach & King, 2015, P. 389). با دقت در مباحث نظری یادشده می‌توان به این مهم دست یافت که الگوی توسعه گردشگری جامعه‌محور سه خصلت اساسی دارد که در مجموع، زمینه‌ساز صنعت گردشگری پایدار می‌شود. خصلت اول اینکه گردشگری اجتماع‌محور، پایداری اجتماعی را برای جامعه بومی به همراه دارد؛ زیرا در بیشتر قسمت‌ها اعضای جامعه محلی فعالیت‌های گردشگری را توسعه می‌دهند و کنترل می‌کنند و به‌علاوه، جوامع محلی درآمدهای حاصل از آن را به‌طور مستقیم دریافت می‌کنند؛ دوم اینکه برای فرهنگ، میراث و آداب و سنن جامعه محلی احترام و ارزش به همراه دارد و توانایی حفظ و تقویت چنین فاکتورهایی را دارد؛ سوم اینکه از این راه می‌توان از میراث طبیعی جامعه بومی حفظ و حراست کرد. به‌معنای دیگر، کنترل و توسعه فعالیت‌های گردشگری در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی از سوی ساکنان محلی در چارچوب توسعه گردشگری جامعه‌محور زمینه‌ساز پایداری گردشگری است (تولایی و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۱۰۱). یکی از تغییرات مهم پارادایمی در برنامه‌ریزی توسعه بین‌المللی این است که زنان و مردان نیازهای متفاوتی دارند و به‌طور متفاوت، تحت تأثیر پروژه‌های توسعه قرار می‌گیرند و توسعه اقتصادی خودبه‌خود نمی‌تواند با نفوذ به پایین باعث ریشه‌کن شدن فقر شود. توزیع و برابری منافع برای قشرهای گوناگون اهمیت زیادی در نظریه توسعه پیدا کرد (Megarry, 2008, P. 219).

در دهه ۱۹۷۰ آگاهی از اینکه فقر در میان زنان جهان شایع‌تر از مردان است، رشد یافت و «فمینیستی‌شدن فقر» منجر به ادغام آگاهی جنسیتی در اقدام‌های توسعه و کاهش فقر و درنهایت، پیدایش رویکرد «زن در توسعه» شد. این رویکرد بر اساس این ایده بود که زنان گروه آسیب‌پذیری هستند و نیاز به کمک در دسترسی به اشتغال و کسب درآمد دارند. در این رویکرد بر دخالت دادن زنان در فرآیند توسعه در کشورها تمرکز و به‌دنبال آن پروژه‌های توسعه با تمرکز بر زنان و توسعه آنها مطرح شد (Dunn, 2007, P. 19).

در این رویکرد توسعه یک حق است و حقوق زنان به‌صورت یکپارچه در حیطه گسترده‌تری به‌عنوان جامعه باید دیده شود. توسعه باید امکانات لازم را برای زنان فراهم کند تا بتوانند ضمن ابراز مطالبات خود به هدف‌های انسانی خویش دست یابند و از مواهب زندگی و فرصت‌های یکسان برخوردار شوند (زرافشانی و همکاران، ۱۳۸۸، ص. ۱۳۶). با مطرح شدن نگرش توسعه پایدار و تأکید بر مشارکت همه‌جانبه اقشار، طبقات و گروه‌های سنی و جنسی، اهمیت و توجه به مشارکت زنان به‌ویژه زنان روستایی به‌عنوان اهرم اساسی، تولید ظرفیت‌ها و توانایی‌هایی بالقوه جامعه دوچندان شده است (صفری شالی، ۱۳۸۰، ص. ۱۱۸).

نظریه توانمندسازی با جنبش‌های میانه دهه ۱۹۸۰ شروع شد. این رویکرد، عمده‌راهکارهای توانمندکردن زنان را افزایش قدرت، ظرفیت‌ها و سرمایه‌های زنان می‌داند و خواستار قدرت‌دادن به زنان نه به‌معنای برتری یک فرد دیگر، بلکه به‌معنای افزایش توان آنها برای اتکا به خود و گسترش حق انتخاب در زندگی می‌داند. در این نظریه افزایش

برابری در ۵ معیار رفاه، دسترسی، آگاهی، مشارکت و کنترل شرط اصلی برای توانمندسازی زنان است (ضیایی و همکاران، ۱۳۸۸، ص. ۲۵۴). ادبیات توانمندسازی زنان بیشتر بخشی از مطالعات جنسیت است و اغلب با ادبیات توسعه گردشگری در جامعه مرتبط نشده است؛ ولی تلاش‌هایی برای پیوند دادن مسائل جنسیت و توانمندسازی زنان با توسعه جامعه به‌طور کلی و توسعه گردشگری در جامعه به‌طور خاص صورت گرفته است (Telfer, 2003, P. 16). برابری زنان و توانمندسازی آنها در کانون رویکرد کل‌نگر به فرآیندهای جدید توسعه پایدار قرار گرفت و از دهه ۱۹۹۰ زنان به‌عنوان عاملان کلیدی توسعه پایدار جامعه شناخته شدند. در توسعه پایدار نیروی انسانی در کانون توسعه قرار دارد و فرصت‌های زندگی نسل‌های آینده با فرصت‌های زندگی نسل حاضر باهم حمایت می‌شود. برای تحقق پایداری لازم است برای افراد (زنان و مردان) فرصت‌هایی به‌منظور بالفعل کردن قابلیت‌هایشان به‌صورت برابر فراهم شود (Pigram & Wahab, 1997, P. 36).

کلید موفقیت گردشگری جامعه محور مشاقت اجتماعی است؛ بنابراین برای موفقیت این نوع از گردشگری، مشارکت جامعه به‌ویژه زنان اهمیت فراوانی دارد. آنها می‌توانند مدیریت گردشگری در روستا را یاد بگیرند تا تبدیل به یک منبع اقتصادی برای روستا شوند (Malelak et al., 2020, P. 60). حتی اگر پروژه‌های توسعه محدود به دوره زمانی مشخصی باشد، توانمندسازی می‌تواند دوام توسعه را تضمین کند. توانمندسازی زنان در حوزه گردشگری به‌عنوان پاسخی به فقر و محرومیت اجتماعی مدنظر قرار می‌گیرد. مشارکت باید منجر به توانمندسازی کسانی شود که تحت تأثیر تصمیماتی هستند که در آنها مشارکت می‌کنند (Scheyvens, 2003, P. 232).

گردشگری اغلب به‌عنوان استراتژی برای بهبود بهزیستی جوامع فقیر و اعضای آسیب‌پذیر آن زنان و کودکان ابزاری برای کاهش فقر است؛ بنابراین بین فقر و توانمندشدن ارتباط منطقی وجود دارد؛ زیرا ناکافی بودن ابزار دستیابی به نیازهای اصلی، توانایی انتخاب معنادار را نفی می‌کند (Kabeer, 1999, P. 43).

زنان و کودکان بیشتر بخش‌هایی از جامعه هستند که بیشترین رنج را از فقر می‌برند و نقش رسمی محدودی در جامعه ایفا می‌کنند (Usher & Morais, 2010, P. 136). توانمندسازی عامل کلیدی برای حل مشکل فقر به‌ویژه فقر جنسیتی است. ۷۰ درصد از ۱/۳ میلیارد نفری که زیر خط فقر زندگی می‌کنند، زنان هستند. در سراسر جهان حدوداً یک میلیارد بزرگسال بی‌سواد وجود دارد که دو سوم آنها را زنان تشکیل می‌دهد. بیشتر زنان در کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته در ازای انجام دادن کار یکسان با مردان سه چهارم پرداختی را که به مردان می‌دهند، دریافت می‌کنند (Hemmati, 2002, P. 87). توانمندی زنان نه تنها بُعد اقتصادی دارد، ابعاد سیاسی، اجتماعی و روانی نیز دارد (شکوری و همکاران، ۱۳۸۶، ص. ۱۵۶). برخی نویسندگان حداقل چهار شکل از توانمندسازی را که برای موفقیت توسعه جامعه به‌طور کلی و در گردشگری به‌طور خاص، ضروری است، مطرح کرده‌اند. به‌طور خلاصه، توانمندسازی اقتصادی به ساکنان و کل جامعه امکان بهره‌مندی مالی از گردشگری را می‌دهد. توانمندسازی روانی به ایجاد عزت نفس و غرور نسبت به فرهنگ محلی و دانش سنتی کمک می‌کند. توانمندسازی اجتماعی به حفظ تعادل اجتماعی جامعه کمک می‌کند و می‌تواند به همکاری و شبکه‌بندی منجر شود. توانمندسازی سیاسی شامل بیان دیدگاه‌های ساکنان درباره اقدام‌های توسعه است (Scheyven, 2003, P. 233). زنان روستایی در کشور ما با وجود

موقعیت نامناسب اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، نقش چشمگیری در جامعه روستایی دارند و میزان نقش و مشارکت آنها در بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی، تولیدی و خدماتی در سطح بالایی است و با اینکه حدود نیمی از جمعیت کشور و بخش فراوانی از جمعیت فعال اقتصادی را زنان به خود اختصاص داده‌اند و نسبت آنان در جامعه تحصیلکرده همچنان روبه تزاید است، هنوز سهم شایسته‌ای در اقتصاد ملی به دست نیاورده‌اند.

زنان روستایی وضعیتی به مراتب اسفبارتر از هموعان غیرروستایی خود دارند و به همین دلیل، اندیشمندان و سیاست‌گذاران تمامی کشورهای دنیا توجه خاصی را به توسعه روستایی و رفع مشکلات و معضلات آنها معطوف کرده‌اند (میرزا امینی، ۱۳۸۳، ص. ۵۶). مجمع جهانی اقتصاد (World Economic Forum) در ۳۱ مارس گزارشی از شکاف جنسیتی جهانی ۲۰۲۱ منتشر کرده است. این گزارش نشان می‌دهد که ایران در بین ۱۵۶ کشور با شاخص ۰/۵۸۲ در رتبه ۱۵۰ قرار دارد. این رتبه نسبت به سال ۲۰۲۰ دو پله و نسبت به سال ۲۰۱۹، هشت پله نزول دارد. گزارش جهانی ۲۰۲۱ ایران را در زمره «کشورهایی با بیشترین شکاف جنسیتی اقتصادی» قرار داده است. گزارش جهانی شکاف جنسیتی ۲۰۲۱ نشان می‌دهد که سطح‌های پایین مشارکت زنان در نیروی کار عامل مهمی برای عدم مشارکت اقتصادی است (World Economic Forum, 2021, P. 1).

بنابراین مبحث توانمندسازی در چارچوب توسعه پایدار و گردشگری پایدار به‌عنوان رویکردی مطرح است که می‌تواند زمینه‌ساز توانمندکردن نیمی از جمعیت جامعه به‌خصوص زنان را در ایران فراهم کند.

پژوهش حاضر از نوع کاربردی، روش آن توصیفی و تحلیلی و گردآوری آن پیمایشی است. داده‌های لازم با استفاده از روش اسنادی و گردآوری شده و روش میدانی نیز مبتنی بر ابزار پرسشنامه بوده است. پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۵ محاسبه شده است که در حد مطلوب تأیید شد. برای سنجش مفهوم اصلی پژوهش، یعنی توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان روستاهای بخش ساحلی استان بوشهر این مفاهیم به سه مؤلفه و هر مؤلفه به چندین متغیر تقسیم‌بندی شده است. برای سنجش هر متغیر گویه‌های متفاوتی طراحی شده است که پس از تأیید اعتبار محتوایی و اطمینان از پایایی آنها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ در نمونه‌های اصلی پژوهش اجرا شد.

همچنین، در این مطالعه برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری (توصیفی و استنباطی) در محیط نرم‌افزار AMOS و SPSS، برای سنجش اثرهای شاخص‌ها بر گویه‌ها در روستاهای ساحلی بوشهر و نیز برای بررسی میزان موفقیت CBT در روستاهای مطالعه‌شده از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. (جدول ۲)

جدول ۲: شاخص‌های توصیفی مقیاس‌های پژوهش

Table 2: Descriptive indices of research scales

متغیرها	تعداد گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
توانمندسازی اقتصادی	۱۶	۳/۲۸۷	۰/۸۰۸	۱/۴۴	۵/۰۰
توانمندسازی اجتماعی	۱۷	۳/۳۵۸	۰/۷۶۹	۱/۲۹	۵/۰۰
توانمندسازی فرهنگی	۱۲	۳/۱۸۹	۰/۷۶۷	۱/۰۰	۵/۰۰

منبع: نتایج پژوهش

باتوجه به پنج گزینه‌ای بودن پاسخ‌ها، ارزش آزمون عدد (۳) در نظر گرفته شده است. در همین راستا، برای تشخیص مناسب بودن داده‌های مربوط به مجموعه متغیرهای تحلیل شده در زمینه انواع پایداری از آزمون ضریب همبستگی پیرسون نیز استفاده شده است. (جدول ۳)

نتایج آزمون همبستگی در جدول ۳ آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، سطح معناداری آزمون همبستگی بین تمامی مؤلفه‌های توانمندسازی کمتر از ۰/۰۵ به دست آمده است؛ بنابراین اینگونه برداشت می‌شود که بین تمامی مؤلفه‌های توانمندسازی ارتباط مثبت، مستقیم و معناداری وجود دارد. (جدول ۳)

جدول ۳: آزمون همبستگی پیرسون بین متغیرها

Table 3: Pearson correlation test between variables

متغیرهای پژوهش		توانمندسازی اقتصادی	توانمندسازی اجتماعی	توانمندسازی فرهنگی
توانمندسازی اقتصادی	مقدار همبستگی	۱		
	سطح معناداری	۰		
توانمندسازی اجتماعی	مقدار همبستگی	۰/۳۳۴	۱	
	سطح معناداری	۰/۰۰	۰	
توانمندسازی فرهنگی	مقدار همبستگی	۰/۳۲۵	۰/۳۰۲	۱
	سطح معناداری	۰/۰۰	۰/۰۰	۰

منبع: نتایج پژوهش

محدوده مطالعه‌شده پژوهش حاضر از لحاظ مکانی در ۴۵ روستای ساحلی استان بوشهر است که در مجموع، در ۷ شهرستان و ۱۲ دهستان قرار گرفته است (جدول ۴ روستاهای ساحلی استان بوشهر). براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ جمعیت استان بوشهر در این سال ۱۱۶۳۴۰۰، جمعیت نقاط شهری ۸۳۵۹۵۵ نفر و جمعیت روستایی با جمعیت غیرساکن استان بوشهر برابر با ۳۲۷۴۴۵ نفر بوده است که از این تعداد، جمعیت منطقه مطالعه‌شده ۶۱۵۴۰ نفر است که در مجموع، ۳۵۹۸۶ مرد و ۲۵۵۵۴ نفر زن را تشکیل می‌دهد. از این تعداد ۴۰۰ نفر با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده و براساس فرمول کوکران به‌عنوان حجم نمونه در نظر گرفته شده است. (پرسشنامه‌های صحیح دریافت‌شده ۳۴۲ عدد است.) از این تعداد بیشترین جمعیت زنان مربوط به منطقه‌های ساحلی

در روستاهای شهرستان تنگستان به تعداد ۸۶۳۳ نفر است. سپس به ترتیب شهرستان گناوه ۴۷۳۷ نفر، بوشهر ۴۲۲۹ و کمترین جمعیت زنان روستایی در محدوده مطالعه شده در شهرستان دیر به تعداد ۶۶۶ نفر و عسلویه ۹۷۹ نفر زن است (سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۴۰۰). وجود سواحل زیبای خلیج فارس و طبیعت بکر همراه با جاذبه‌های متعدد طبیعی این منطقه‌ها و فرهنگ و آداب و رسوم متنوع این بخش از استان بوشهر را پذیرای گردشگران زیادی از نقاط مختلف کرده است که با ورود به این روستاها و تعامل با ساکنان محلی، زمینه رونق فعالیت‌های مرتبط با گردشگری فراهم شده است. به ویژه طی سال‌های اخیر رونق فعالیت‌های گردشگری در منطقه‌های ساحلی و فعالیت زنان موجب شده است تا موضوع فعالیت‌های مرتبط به گردشگری و توانمندسازی زنان مورد توجه قرار گیرد. به‌طور کلی، می‌توان گفت که روستاهای ساحلی و دریایی استان بوشهر به‌صورت کانون‌های مترکم در امتداد خط ساحلی است که پتانسیل لازم را برای تحول حوزه گردشگری این استان دارد (نقشه ۱ موقعیت روستاهای ساحلی استان بوشهر)

جدول ۴: روستاهای ساحلی استان بوشهر

Table 4: Coastal villages of Bushehr province

ردیف	تقسیمات جغرافیایی			آمار جمعیت ۱۳۹۵				
	شهرستان	بخش	شهر / دهستان	آبادی	خانوار	جمعیت	مرد	زن
۱	تنگستان	دلوار	دلوار	علی آباد جابینگ	۲۲۶	۷۹۱	۴۰۴	۳۸۷
۲		دلوار	بوالخیر	رستمی	۴۶۳	۱۶۶۵	۸۸۷	۷۷۸
۳		دلوار	بوالخیر	گاهی	۱۴۷	۵۱۵	۲۶۸	۲۴۷
۴		دلوار	بوالخیر	بوالخیر	۶۷۳	۲۲۴۶	۱۱۶۱	۱۰۸۵
۵		دلوار	بوالخیر	عامری	۷۴۱	۲۵۸۰	۱۴۰۸	۱۱۷۲
۶		دلوار	بوالخیر	خورشهبابی	۴۴۲	۱۴۴۳	۷۵۸	۶۸۵
۷		دلوار	بوالخیر	بنجو	۱۹۸	۶۷۹	۳۳۹	۳۴۰
۸		دلوار	بوالخیر	چاه پهن	۳۹	۱۳۳	۶۳	۷۰
۹		دلوار	بوالخیر	هدکان	۳۹	۱۴۳	۷۴	۶۹
۱۰		دلوار	بوالخیر	سالم‌آباد	۱۵۲	۵۲۵	۲۷۵	۲۵۰
۱۱		دلوار	بوالخیر	بریکان	۶۳	۲۲۳	۸۰	۱۴۳
۱۲		دلوار	بوالخیر	زیراهک	۵۹	۲۰۱	۱۰۷	۹۴
۱۳		دلوار	بوالخیر	کری	۲۰۱	۶۹۹	۳۵۳	۳۴۶
۱۴		دلوار	بوالخیر	کلات	۱۱۵	۴۱۲	۲۰۹	۲۰۳
۱۵		دلوار	دلوار	باشی	۲۰۶	۷۵۴	۳۷۳	۳۸۲
۱۶		دلوار	دلوار	محمدعامری	۶۸۷	۲۴۹۲	۱۲۸۷	۱۲۰۵
۱۷		دلوار	دلوار	جابینگ	۷۰۱	۲۳۸۷	۱۲۱۰	۱۱۷۷

۱۹۱۱	۲۰۵۴	۳۹۶۵	۱۰۷۹	جزیره شیف	حومه	مرکزی	بوشهر	۱۸
۱۱۰۰	۱۱۶۸	۲۲۶۸	۶۶۴	هلیله	حومه	مرکزی		۱۹
۱۲۱۸	۱۳۲۷	۲۵۴۵	۷۳۵	بندرگاه	حومه	مرکزی		۲۰
۳۵۶	۳۴۳	۶۹۹	۲۲۳	زیارت	کبگان	کاکي	دشتی	۲۱
۱۱۵	۱۵۹	۲۷۴	۷۹	کبگان	کبگان	کاکي		۲۲
۳۰۶	۲۸۹	۵۹۵	۱۸۲	بالنگستان / گلستان	کبگان	کاکي		۲۳
۲۷۳	۲۵۶	۵۲۹	۱۵۲	لاورساحلی	کبگان	کاکي		۲۴
۱۲۴	۱۶۵	۲۸۹	۶۷	جبرانی	اولی	مرکزی	دیر	۲۵
۳۵۲	۹۱۶	۱۲۶۸	۲۱۹	اولی شمالی (علیا)	اولی	مرکزی		۲۶
۱۹۰	۱۷۴	۳۶۴	۱۱۰	اولی جنوبی (سغلی)	اولی	مرکزی		۲۷
۱۲۳۷	۸۲۷۷	۹۵۱۴	۱۰۸۴	شیرینو	شیرینو	سیراف	کنگان	۲۸
۱۵۳۲	۲۰۴۹	۳۵۸۱	۸۸۴	پرک	طاهری	سیراف		۲۹
۶۹	۵۶	۱۲۵	۳۹	چاه مجنون	طاهری	سیراف		۳۰
۱۱۴	۱۵۷	۲۷۱	۹۳	نخل غانم	حومه	مرکزی		۳۱
۳۵۹	۴۶۳	۸۲۲	۲۱۴	تنبک	حومه	مرکزی		۳۲
۲۴۲	۶۸۶	۹۲۸	۲۵۳	قلعه میان	تنبک	مرکزی		۳۳
۲۳۴	۱۰۰۱	۱۲۳۵	۲۲۳	برکه چوپان	حومه	مرکزی		۳۴
۴۹۹	۵۰۰	۹۹۹	۲۵۹	جزیره شمالی	رودحله	ریگ	گناوه	۳۵
۳۶۸	۳۸۰	۷۴۸	۱۹۸	جزیره جنوبی	رودحله	ریگ		۳۶
۲۲۶۴	۲۳۰۰	۴۵۶۴	۱۲۷۳	مال قاید	حیات داود	مرکزی		۳۷
۱۲۲۱	۱۲۴۲	۲۴۶۳	۶۸۰	مال خلیفه	حیات داود	مرکزی		۳۸
۲۴۲	۲۲۳	۴۶۵	۱۲۱	گشویی	حیات داود	مرکزی		۳۹
۱۴۳	۱۴۵	۲۸۸	۸۳	قلعه حیدر	حیات داود	مرکزی		۴۰
۴۶۰	۴۴۹	۹۰۹	۲۳۴	حصار	لیراوی جنوبی	امام حسن		ديلم
۲۰۸	۲۱۲	۴۲۰	۱۰۶	لیلتین	لیراوی جنوبی	امام حسن	۴۲	
۸۰۵	۷۵۳	۱۵۵۸	۴۴۳	عامری	حومه	مرکزی	۴۳	
۴۸۸	۴۹۲	۹۸۰	۲۴۹	بساتین	نای بند	چاه مبارک	عسلویه	۴۴
۴۹۱	۴۹۵	۹۸۶	۲۳۳	هاله	نای بند	چاه مبارک		۴۵
۲۵۵۵۴	۳۵۹۸۶	۶۱۵۴۰	۱۵۳۲۲	مجموع				

نقشه ۱: موقعیت روستاهای ساحلی استان بوشهر (منبع: نقشه موقعیت روستاهای ساحلی استان بوشهر)

Map 1: Location of coastal villages of Bushehr province

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل

توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

توزیع جنسیت پاسخگویان در این پژوهش حاکی از آن است که ۵۷/۹ درصد از پاسخگویان مرد و ۴۲/۱ درصد زن بوده‌اند. در بحث میزان تحصیلات بیشترین میزان تحصیلات مربوط به مقطع تحصیلی دیپلم با ۶۰/۱ درصد و کمترین مربوط به مقطع تحصیلی دکتری با ۰/۶ درصد بوده است. در بحث گروه‌های سنی بیشتر پاسخگویان (۵۸/۸ درصد) بین ۲۰ تا ۴۰ سال و کمترین بازه سنی مربوط به گروه سنی بیشتر از ۶۰ سال با فراوانی ۰/۹ درصد است. بررسی این متغیرها در سطح نمونه نشان می‌دهد که از تمامی افراد با توجه به سن، جنس و سطح تحصیلات پرسشگری انجام شده است که این موضوع می‌تواند در تعمیم بهتر نتایج و داده‌های جمع‌آوری شده مؤثر باشد. درحقیقت، هرچه توزیع نمونه براساس متغیرهای ذکر شده مناسب‌تر باشد، نتایج قابلیت تعمیم و تأکید بیشتری دارد.

جدول ۵: فراوانی پاسخگویان به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

Table 5: Frequency of respondents according to demographic variables

درصد	فراوانی	متغیرها	
۴۲,۱	۱۴۴	زن	جنسیت
۵۷,۹	۱۹۸	مرد	
۳۴,۲	۱۱۷	زیر دیپلم	میزان تحصیلات
۶۰,۱	۱۴۴	دیپلم	
۲۰,۵	۷۰	لیسانس	
۲,۶	۹	فوق لیسانس	
۰,۶	۲	دکتری	
۲۱,۶	۷۴	کمتر از ۲۰ سال	سن
۵۸,۸	۲۰۱	بین ۲۰ تا ۴۰ سال	
۱۸,۷	۶۴	بین ۴۱ تا ۶۰ سال	
۰,۹	۳	بیشتر از ۶۰ سال	

منبع: نتایج پژوهش

سنجش اثرهای گردشگری اجتماع‌محور در توانمندسازی اقتصادی زنان

بررسی نقش و اثرهای گردشگری در توانمندسازی اقتصادی زنان روستاهای ساحلی استان بوشهر با آزمون تی تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که همه شاخص‌ها در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ قرار دارد (جدول ۷). این بُعد از پژوهش با محور قرار دادن چهار شاخص اشتغال، افزایش درآمد، کیفیت زندگی، جذب سایر منابع و کارآفرینی زنان به بررسی تأثیرگذاری گردشگری اجتماع‌محور بر توانمندسازی اقتصادی زنان پرداخته است. نتایج به‌دست‌آمده حاصل

متغیر ترکیبی ۱۶ نماگر است (جدول ۶) و نشان می‌دهد که گردشگری اجتماع محور در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی تأثیرات مثبتی به همراه داشته است. بررسی میانگین شاخص‌ها نشان می‌دهد همه آنها در شرایط بیشتر از حد ملاک قرار دارد. همچنین، حد بالا و پایین آنها نیز مثبت است. این مطلب نشان‌دهنده آن است که گردشگری در توانمندسازی اقتصادی زنان روستا مؤثر بوده است. به عبارت دیگر، با رونق گردشگری ظرفیت‌ها و فرصت‌های اقتصادی بیشتری پیش روی زنان روستایی قرار گرفته است و اثرهای آن در منطقه‌های روستایی قابل مشاهده است. بیشترین تأثیر گردشگری از نظر اقتصادی در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ مربوط به شاخص افزایش فرصت‌های شغلی زنان با میانگین ۳/۳۵ بوده است. از اثرهای دیگر گردشگری در روستا می‌توان به افزایش درآمد، بهبود کیفیت زندگی، کاهش بیکاری، افزایش تقاضا نسبت به کالای جدید، کیفیت درآمد و ثروت، افزایش خرید ملک با زنان، ایجاد بازارهای محلی مناسب، افزایش تبادلات اقتصادی، فروش صنایع دستی و ایجاد خانه‌های بومگردی اشاره کرد.

جدول ۶: بررسی گویه‌های توانمندسازی اقتصادی

Table 6: Examining the issues of economic empowerment

بازه اطمینان ۹۵ درصدی اختلاف میانگین	اختلاف میانگین	سطح معناداری	مقدار تی	میانگین	گویه‌های توانمندسازی اقتصادی	
						حد پایین
۳۸	۱۴	۲۶۰	۰۰۰	۴/۴۳۳	۳/۲۶	گسترش مشاغل خدماتی با زنان (رستوران، خواروبار فروشی)
۳۸	۱۶	۲۷۲	۰۰۰	۴/۸۳۰	۳/۲۷	فروش صنایع دستی (قالیچه و لباس محلی)
۳۹	۱۷	۲۸۱	۰۰۰	۵/۰۴۵	۳/۲۸	افزایش خرید ملک با زنان
۴۴	۲۲	۳۳۰	۰۰۰	۵/۸۵۵	۳/۳۳	ایجاد خانه‌های بومگردی و مسافر
۳۲	۰۹	۲۰۵	۰۰۰	۳/۵۵۰	۳/۲۰	ایجاد بازارچه‌های محلی فروش محصولات
۴۴	۲۲	۳۳۳	۰۰۰	۶/۰۵۰	۳/۳۳	تمایل زنان به سرمایه‌گذاری
۴۲	۱۹	۳۰۷	۰۰۰	۵/۳۸۷	۳/۳۱	تقاضا برای خرید کالای جدید با زنان
۴۵	۲۳	۳۳۹	۰۰۰	۵/۸۴۵	۳/۳۴	فعالیت زنان در اقامتگاه‌های بومگردی
۴۴	۲۲	۳۳۰	۰۰۰	۶/۰۱۷	۳/۳۳	فروش غذاهای سنتی و محلی
۴۶	۲۳	۳۴۵	۰۰۰	۶/۰۰۳	۳/۳۵	افزایش فرصت‌های شغلی زنان
۴۲	۲۰	۳۱۳	۰۰۰	۵/۵۵۸	۳/۳۱	تمایل زنان به پس‌انداز
۴۵	۲۳	۳۳۶	۰۰۰	۶/۰۳۳	۳/۳۴	همکاری در تأمین درآمد خانواده
۴۰	۱۸	۲۸۹	۰۰۰	۵/۰۱۶	۳/۲۹	فعالیت زنان به‌عنوان راهنما در بخش گردشگری
۳۴	۱۲	۲۲۸	۰۰۰	۴/۱۸۶	۳/۲۳	افزایش تبادلات اقتصادی و خرید از شهر
۳۵	۱۱	۲۲۸	۰۰۰	۳/۷۹۹	۳/۲۳	فروش محصولات باغی و دامی
۳۱	۰۹	۲۰۲	۰۰۰	۳/۵۴۸	۳/۲۰	رونق فعالیت‌های کشاورزی، باغداری و دامپروری

منبع: نتایج پژوهش

با رونق فعالیت گردشگری فعالیت‌های خدماتی افزایش یافته است. در این میان، به‌ویژه جوانان به این مشاغل تمایل بیشتری نشان داده‌اند و درمقابل، تمایل زنان برای فعالیت در بخش کشاورزی کمتر شده است. میانگین ۳/۲۰ نشان می‌دهد که زنان با رشد گردشگری تمایل کمتری به فعالیت در بخش کشاورزی دارند. با بررسی شاخص‌های علاقه‌مندی به تولید محصولات صنایع دستی با میانگین ۳/۲۷ توجه به غذاهای بومی و محلی با میانگین ۳/۳۳ و فروش محصولات دامی و باغی با میانگین ۳/۲۳ نشان می‌دهد که گردشگری اجتماع‌محور برای فرهنگ، میراث و آداب و سنن جامعه محلی احترام و نیز ارزش و توانایی حفظ و تقویت چنین فاکتورهایی را دارد. با ورود گردشگران و تمایل زنان برای کار در بخش گردشگری تقاضا برای غذاهای محلی، محصولات لبنی به‌دلیل تقاضای گردشگران افزایش یافته است و به‌دنبال آن افراد زیادی در این بخش مشغول شده‌اند. همچنین، تمایل زنان برای سرمایه‌گذاری با میانگین ۳/۳۳ و رونق کسب‌وکارهای مرتبط به گردشگری نشان از تأثیر مثبت گردشگری اجتماع‌محور بر این شاخص‌ها دارد.

جدول ۷: شناسایی وضعیت توانمندسازی اقتصادی با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

Table7: Identifying the status of economic enabler using a sample t-test

بازه اطمینان ۹۵ درصدی اختلاف میانگین		اختلاف میانگین	سطح معناداری	مقدار تی	میانگین	متغیر
حد بالا	حد پایین					
۰/۳۷۳	۰/۲۰۱	۰/۲۸۷	۰۰۰/۰	۶/۵۷۳	۳/۲۸۷	گردشگری اجتماع‌محور ← توانمندی اقتصادی

منبع: نتایج پژوهش

از آنجایی که میانگین توانمندسازی اقتصادی برابر ۳/۲۸۷ و بیشتر از ۳ گزارش شده است، می‌توان نتیجه گرفت که بین گردشگری اجتماع‌محور و توانمندسازی اقتصادی زنان روستاهای ساحلی استان بوشهر رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به آزمون فوق و مقدار میانگین اکتسابی گویه‌های توانمندسازی اقتصادی، سطح معناداری تمامی گویه‌های توانمندسازی اقتصادی کمتر از سطح خطای ۵ درصد محاسبه شده است؛ بنابراین اینگونه استنباط می‌شود که فرض صفر آزمون تی تک نمونه‌ای مستقل رد و فرض مقابل آزمون مبنی بر مخالف بودن میانگین با عدد ۳ تأیید می‌شود. همچنین، میانگین تمامی گویه‌های توانمندسازی اقتصادی معنادار و از حد متوسط جامعه (۳) بیشتر گزارش شده است؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که گردشگری اجتماع‌محور بر تمامی گویه‌های توانمندسازی اقتصادی تأثیر معناداری دارد؛ به طوری که رابطه آماری معناداری با ضریب همبستگی ۰/۳۳۴ بین این شاخص‌ها و سطح توسعه در سطح آلفا ۰/۰۵ و با اطمینان ۹۵ درصد حاصل شد (sig ۰۰۰/۰) گفتنی است که براساس محاسبه میان هریک از ۱۶ شاخص اقتصادی با توانمندسازی زنان رابطه معنادار و مثبت با اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده می‌توان بیان کرد که گردشگری اثرهای اقتصادی چشمگیری در توانمندسازی زنان در منطقه‌های مطالعه شده داشته است. همچنین، گردشگری در روستاهای ساحلی استان بوشهر ظرفیت‌های اقتصادی و گردشگری

دارد که در صورت توجه و برنامه ریزی در توانمندسازی ذی نفعان محلی مؤثر و کارآمد است و هم در کاهش فقر و توسعه روستا مؤثر خواهد بود. جدول ۸ میزان مشارکت اقتصادی (کل) جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر را در سال ۱۳۹۵ در استان بوشهر نشان می دهد.

جدول ۸: میزان مشارکت اقتصادی (کل) جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر سال ۱۳۹۵

Table 8: Economic participation rate (total) of the population aged 10 years and older in 2015

میزان مشارکت اقتصادی - نقاط روستایی (درصد)	میزان مشارکت اقتصادی - نقاط شهری (درصد)	میزان مشارکت اقتصادی-زنان (درصد)	میزان مشارکت اقتصادی-مردان (درصد)	میزان مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر-کل (درصد)	شهرستان
۴۸	۴۱/۷	۱۴/۶	۶۸/۲	۴۳/۵	استان
۳۷/۴	۳۸/۶	۱۴/۷	۶۰/۹	۳۸/۵	بوشهر
۴۱	۳۹/۷	۱۳/۵	۶۶/۸	۴۰/۶	تنگستان
۴۴	۴۷/۳	۱۵/۶	۷۳/۱	۴۵/۸	جم
۳۹/۲	۳۷/۲	۱۳/۴	۶۱/۹	۳۷/۸	دشتستان
۴۱/۷	۳۷	۱۴/۶	۶۲/۴	۳۸/۴	دشتی
۴۲/۵	۳۹/۹	۱۲/۱	۶۷/۶	۴۰/۴	دیر
۳۹/۱	۳۹/۳	۱۱/۳	۶۶/۷	۳۹	دیلم
۸۶/۴	۵۵	۱۹/۹	۸۵/۱	۶۳/۶	کنگان
۳۸/۷	۳۹/۶	۱۲/۷	۶۵/۷	۳۹/۴	گناوه
۶۷	۷۱/۶	۲۲/۶	۸۶/۲	۶۹	عسلویه

منبع: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان بوشهر، ۱۳۹۸

سنجش اثرهای گردشگری اجتماع محور در توانمندسازی اجتماعی زنان

مؤلفه دیگری که در این پژوهش بررسی شد، بُعد اجتماعی توانمندسازی زنان و نقش گردشگری اجتماع محور در توسعه این بُعد بود. برای بررسی متغیر اجتماعی ۶ شاخص تلاش جمعی و همفکری برای توسعه، توانایی پذیرش مسئولیت های جدید و بیان ایده و نظرها در جمع، مهارت و دانش اجتماعی، مشارکت ساکنان محلی، ایجاد ظرفیت های جدید و پذیرفتن مسئولیت های اجتماعی بررسی شد. این مؤلفه ها حاصل متغیر ترکیبی ۱۷ نماگر است که جدول ۹ مطابق با نتایج حاصل شده ۱۷ شاخص اثرگذاری مثبت را نشان می دهد (جدول ۹)

جدول ۹: بررسی گویه‌های توانمندسازی اجتماعی

Table 9: Examination of social empowerment items

بازه اطمینان ۹۵ درصدی اختلاف میانگین	اختلاف میانگین	سطح معناداری	مقدار تی	میانگین	گویه‌های توانمندسازی اجتماعی	
						حد پایین
/۴۳	/۲۱	/۳۲۲	/۰۰۰	۵/۸۸۳	۳/۳۲	شرکت در کارهای عام‌المنفعه
/۴۷	/۲۴	/۳۵۴	/۰۰۰	۶/۱۸۰	۳/۳۵	علاقه‌مندی و تلاش برای یادگیری زبان جدید
/۴۲	/۲۱	/۳۱۶	/۰۰۰	۵/۷۸۲	۳/۳۲	تصمیم‌گیری بیشتر در مدیریت امور خانواده
/۵۲	/۳۱	/۴۱۸	/۰۰۰	۷/۸۹۴	۳/۴۲	افزایش فعالیت‌های گروهی زنان
/۵۰	/۲۸	/۳۸۶	/۰۰۰	۶/۸۴۳	۳/۳۹	علاقه‌مندی به پخت غذاهای سنتی
/۵۵	/۳۲	/۴۳۳	/۰۰۰	۷/۵۴۲	۳/۴۳	حضور در نمایشگاه‌ها و دوره‌های آموزشی دولتی
/۴۸	/۲۸	/۳۸۳	/۰۰۰	۷/۵۹۳	۳/۳۸	آشنایی با فرهنگ و آداب جدید
/۵۳	/۳۱	/۴۱۸	/۰۰۰	۷/۵۳۴	۳/۴۲	پذیرش مسئولیت‌های جدید
/۴۰	/۱۹	/۲۹۸	/۰۰۰	۵/۶۱۰	۳/۳۰	دسترسی بیشتر به خدمات بهداشتی و درمانی
/۴۸	/۲۶	/۳۷۱	/۰۰۰	۶/۸۵۹	۳/۳۷	حضور در فعالیت‌های مرتبط به توسعه روستا
/۴۰	/۱۸	/۲۸۹	/۰۰۰	۵/۲۶۶	۳/۲۹	شناخت جاذبه‌های روستا
/۳۷	/۱۵	/۲۶۰	/۰۰۰	۴/۶۷۲	۳/۲۶	تمایل به شناخت تاریخ و فرهنگ روستا
/۴۶	/۲۳	/۳۴۵	/۰۰۰	۶/۰۸۲	۳/۳۵	اعتماد به حضور زنان در تصمیم‌گیری‌های مرتبط به روستا
/۴۵	/۲۴	/۳۴۲	/۰۰۰	۶/۳۸۳	۳/۳۴	تأثیرگذاری در تصمیمات عمومی
/۵۱	/۳۰	/۴۰۶	/۰۰۰	۷/۵۲۲	۳/۴۱	علاقه‌مندی به کار حرفه‌ای در بخش گردشگری
/۵۷	/۳۶	/۴۶۸	/۰۰۰	۸/۸۸۸	۳/۴۷	افزایش حس تعلق مکانی
/۳۹	/۱۷	/۲۸۱	/۰۰۰	۴/۹۵۰	۳/۲۸	مشارکت و فعالیت گروهی با دیگر زنان

منبع: نتایج پژوهش

این نماگرهای اجتماعی عبارت است از: بهبود درک زنان روستایی از گردشگر و گردشگری، آموزش و آگاهی‌بخشی، تقویت نقش گروه زنان، تلاش جمعی و همفکری برای توسعه، ایجاد ظرفیت‌های جدید و پذیرفتن مسئولیت‌های اجتماعی، تعامل اجتماعی، مشارکت، ارتقا سطح استانداردهای زندگی، افزایش سطح رفاه اجتماعی، تقویت کیفیت زندگی، افزایش حس تعلق مکانی، کاهش مهاجرت، بهبود دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی، ارتقای مهارت‌های فردی که

میانگین آنها بیشتر از مقدار ملاک ۳ ارزیابی شده است؛ بنابراین گردشگری اجتماع محور در این زمینه‌ها اثرگذار بوده است. ارزیابی شاخص‌ها حاکی از این است که شاخص افزایش حس تعلق مکانی با میانگین ۳/۴۷ بیشترین تأثیرپذیری را در بُعد اجتماعی داشته است. با بررسی دیگر نماگرهای مرتبط از قبیل علاقه‌مندی به آموزش، افزایش مشارکت‌های گروهی نتیجه می‌گیریم که با رشد گردشگری تمایل به ماندگاری در روستا و حفظ فرهنگ، آداب و سنن روستایی بیشتر شده و امروزه احیای سنت‌های فرهنگی و بومی به‌عنوان یک جاذبه برای جذب گردشگر مورد توجه روستاییان است. این موضوعی است که گردشگری اجتماع محور به آن توجه داشته و مورد تأکید بوده است.

جدول ۱۰: شناسایی وضعیت توانمندسازی اجتماعی با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

Table 10: Identifying the state of social empowerment using a typical T-tech test

متغیر	میانگین	مقدار تی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	بازه اطمینان ۹۵ درصدی	
					اختلاف میانگین	حد پایین / حد بالا
گردشگری اجتماع محور ← توانمندی اجتماعی	۳/۳۵۸	۸/۶۱۳	۰/۰۰۰	۰/۳۵۸	۰/۲۷۶	۰/۴۴۰

منبع: نتایج پژوهش

نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که سطح معناداری آزمون توانمندسازی اجتماعی با مقدار آماره تی ۸/۶۱۳ برابر ۰/۰۰۰ و کمتر از سطح خطای ۵ درصد محاسبه شده است؛ بنابراین اینگونه استنباط می‌شود که فرض صفر آزمون تی تک نمونه‌ای مستقل رد و فرض مقابل آزمون مبنی بر مخالف بودن میانگین توانمندسازی اجتماعی با عدد ۳ تأیید می‌شود. از آنجایی که میانگین توانمندسازی اجتماعی برابر ۳/۳۵۸ و بیشتر از ۳ گزارش شده است، می‌توان نتیجه گرفت که بین گردشگری اجتماع محور و توانمندسازی اجتماعی زنان ساکن روستاهای ساحلی استان بوشهر رابطه معناداری وجود دارد؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که گردشگری اجتماع محور بر تمامی گویه‌های توانمندسازی اجتماعی تأثیر معناداری دارد. همچنین، براساس آزمون همبستگی پیرسون و ضریب همبستگی ۰/۳۳۴ رابطه معنادار و مستقیم بین تمامی نماگرهای این مؤلفه و توانمندسازی اجتماعی زنان با اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد (sig ۰۰۰/۰). =به عبارت دیگر، گسترش گردشگری اجتماع محور موجب افزایش کمی و کیفی توانمندسازی اجتماعی زنان ساکن روستاهای ساحلی استان بوشهر می‌شود (جدول ۱۰).

سنجش اثرهای گردشگری اجتماع محور در توانمندسازی فرهنگی زنان

یکی از ابعاد و مؤلفه‌های دیگر بررسی شده در پژوهش حاضر شاخص‌های توانمندسازی فرهنگی زنان و سنجش تأثیرگذاری گردشگری اجتماع محور بر این شاخص‌ها بود. برای شناخت و ارزیابی بُعد فرهنگی شاخص‌های نظیر توجه به آداب و رسوم محلی، کاهش تفاوت‌ها و تعارض‌ها و مشارکت در برنامه‌ریزی محلی بررسی شد. این مؤلفه حاصل متغیر ترکیبی ۱۲ نماگر است (جدول ۱۱).

جدول ۱۱: بررسی گویه‌های توانمندسازی فرهنگی

Table 11: Investigating the issues of cultural empowerment

بازه اطمینان ۹۵ درصدی اختلاف میانگین	اختلاف میانگین	سطح معناداری	مقدار تی	میانگین	گویه‌های توانمندسازی فرهنگی
۱/۴۶	۳۶۳	۱/۰۰۰	۷/۰۴۳	۳/۳۶	توجه و علاقه نسبت به مسائل اجتماعی و فرهنگی روز
۱/۴۳	۳۲۷	۱/۰۰۰	۶/۴۴۳	۲/۳۳	دید مثبت مردان به فعالیت زنان در بخش گردشگری
۱/۴۹	۳۸۶	۱/۰۰۰	۷/۳۳۳	۲/۳۹	اعتماد بنفس بیشتر برای فعالیت‌های عمومی
۱/۵۳	۴۲۷	۱/۰۰۰	۸/۲۰۵	۳/۴۳	بهبود جایگاه شغلی زنان
۱/۵۱	۴۰۴	۱/۰۰۰	۷/۵۱۴	۳/۴۰	تولید صنایع دستی و سوغات محلی و لباس محلی
۱/۴۹	۳۸۰	۱/۰۰۰	۶/۷۰۷	۳/۳۸	علاقه‌مندی به شناخت فرهنگ‌های متفاوت
۱/۵۲	۴۰۹	۱/۰۰۰	۷/۳۸۱	۳/۴۱	علاقه به تهیه غذای محلی با زنان
۱/۵۳	۴۱۸	۱/۰۰۰	۷/۱۸۳	۳/۴۲	رضایت از کار در بخش گردشگری
۱/۵۲	۴۱۵	۱/۰۰۰	۷/۵۶۸	۳/۴۲	توجه به فرهنگ و آداب و رسوم محلی
۱/۵۳	۴۲۴	۱/۰۰۰	۷/۶۳۶	۳/۴۲	بهبود ارتباط با گردشگردان
۱/۴۸	۳۷۱	۱/۰۰۰	۶/۵۷۶	۲/۳۷	حفظ الگوهای فرهنگی در زمینه موسیقی، لباس و صنایع دستی
۱/۴۶	۳۵۴	۱/۰۰۰	۶/۵۱۳	۳/۳۵	بهبود دسترسی به خدمات اجتماعی و فرهنگی

منبع: نتایج پژوهش

همان‌طور که نتایج پژوهش نشان می‌دهد سطح معناداری آزمون توانمندسازی فرهنگی با مقدار آماره تی ۴/۳۹۱ برابر ۰/۰۰۰ و کمتر از سطح خطای ۵ درصد محاسبه شده است؛ بنابراین اینگونه استنباط می‌شود که فرض صفر آزمون تی تک نمونه‌ای مستقل رد و فرض مقابل آزمون مبنی بر مخالف بودن میانگین توانمندسازی فرهنگی با عدد ۳ تأیید می‌شود. از آنجایی که میانگین توانمندسازی فرهنگی برابر ۳/۱۸۹ و بیشتر از ۳ گزارش شده است، می‌توان نتیجه گرفت که گردشگری اجتماع‌محور بر توانمندسازی فرهنگی زنان ساکن روستاهای ساحلی استان بوشهر تأثیر معناداری دارد. در میان نماگرهای فرهنگی بیشترین تأثیرگذاری بر گویه‌های توجه به فرهنگ و آداب و رسوم محلی با میانگین ۳/۴۲، بهبود ارتباط با گردشگران با میانگین ۳/۴۲ و نماگر رضایت از کار در بخش گردشگری با میانگین ۳/۴۲ است. بررسی دیگر شاخص‌ها نشان می‌دهد با وجود رشد و توسعه گردشگری، ایجاد فرصت‌های جدید برای حضور زنان، افزایش میزان مشارکت زنان در فعالیت‌های عمومی مرتبط به روستا و بهبود جایگاه شغلی زنان همچنان

به حضور آنان در این صنعت از دیدگاه مردان نظر مثبتی وجود ندارد و نتایج حاصل از بررسی نماگر دید مثبت مردان به فعالیت زنان در بخش گردشگری با میانگین ۳/۳۳ که پایین ترین میانگین را در بین شاخص های فرهنگی دارد گویای این موضوع است.

جدول ۱۲: شناسایی وضعیت توانمندساز فرهنگی با استفاده از آزمون تی تک نمونه ای

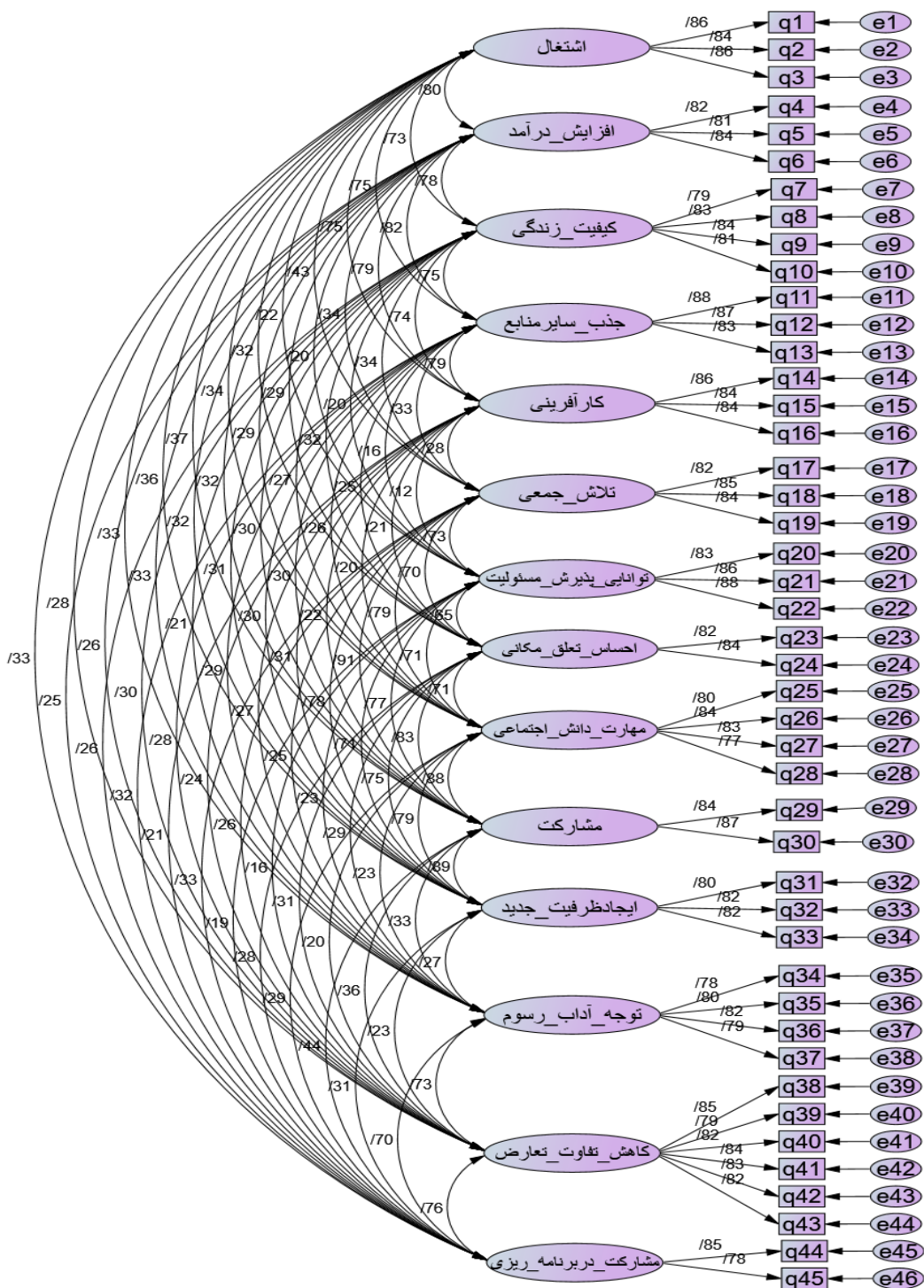
Table 12: Identifying the status of cultural enabler using a sample t-test

بازه اطمینان ۹۵ درصدی		اختلاف میانگین	سطح معناداری	مقدار تی	میانگین	متغیر
حد بالا	حد پایین					
۰/۳۷۱	۰/۱۰۸	۰/۱۸۹	۰/۰۱۲	۴/۳۹۱	۳/۱۸۹	گردشگری اجتماع محور ← توانمندی فرهنگی

منبع: نتایج پژوهش

در نهایت، باتوجه به آزمون فوق و مقدار میانگین اکتسابی گویه های توانمندسازی فرهنگی، سطح معناداری تمامی گویه های توانمندسازی فرهنگی کمتر از سطح خطای ۵ درصد محاسبه شده است. همچنین، میانگین تمامی گویه های توانمندسازی فرهنگی معنادار و از حد متوسط جامعه (۳) بیشتر گزارش شده است؛ بنابراین نتیجه می گیریم که بین گردشگری اجتماع محور و تمامی گویه های توانمندسازی فرهنگی رابطه معناداری وجود دارد. نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون با سطح معناداری (sig= ۰۰۰/۰) نشان می دهد که رابطه معناداری بین توسعه شاخص های این مؤلفه با گردشگری اجتماع محور وجود دارد. همچنین، براساس محاسبه های میان هریک از ۱۲ شاخص فرهنگی با سطح توانمندسازی فرهنگی بین همه شاخص های این مؤلفه با توانمندسازی آنها رابطه معنادار و مثبتی با سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد.

از آنجایی که میانگین توانمندسازی فرهنگی برابر ۳/۱۸۹ و بیشتر از ۳ گزارش شده است، می توان نتیجه گرفت که گردشگری اجتماع محور بر توانمندساز فرهنگی تأثیر معناداری دارد. نمودار ۱ مدل تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول توانمندسازی ها را نشان می دهد.

نمودار ۱: بارهای عاملی استانداردشده مدل تحلیل عاملی مرتبه اول توانمندسازها (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

Chart1: Standardized factor loadings of the first-order factor analysis model of enablers

ضرایب استاندارد شده بارهای عاملی و مقدار معناداری تی

از مدل اندازه گیری ضرایب استاندارد شده می توان این برداشت را کرد که بین متغیرهای مکنون مربوط و شاخص های متناظر با آنها همبستگی معناداری وجود دارد یا خیر. ضرایب استاندارد شده بیانگر ضرایب مسیر یا بارهای عاملی استاندارد شده بین عامل ها و نشانگرهاست. برای داشتن روایی باید بین متغیرها و سؤال های پرسشنامه (گویه ها) همبستگی معناداری وجود داشته باشد. در صورتی که بار عاملی استاندارد شده بیشتر از $0/4$ باشد، می توان گفت سؤال های مدنظر قدرت تبیین خوبی دارد. مقدارهای تی (T-Value) معنادار بودن هر یک از پارامترهای را نشان می دهد و چنانچه مقدار تی بزرگتر از قدر مطلق عدد $1/96$ باشد، پارامترهای مدل معنادار است و در این صورت می توان روایی سازه های اندازه گیری متغیرهای مربوط را در سطح معناداری $0/05$ تأیید کرد. همان طور که در مدل فوق مشاهده می شود، بارهای عاملی تمامی گویه ها بیشتر از $0/4$ و مقدارهای تی بیشتر از $1/96$ به دست آمده است؛ بنابراین اعتبار سازه ها تأیید می شود.

شاخص های برازش مدل

برای تأیید مدل تحلیل عاملی و مستند بودن نتایج حاصل شده لازم است تا شاخص های برازش مدل در حد پذیرفتنی قرار گیرد. در **جدول ۱۳** شاخص های استفاده شده به همراه مقدارهای آن آمده است.

جدول ۱۳: شاخص های برازش مدل تحلیل عاملی مرتبه اول توانمندسازها

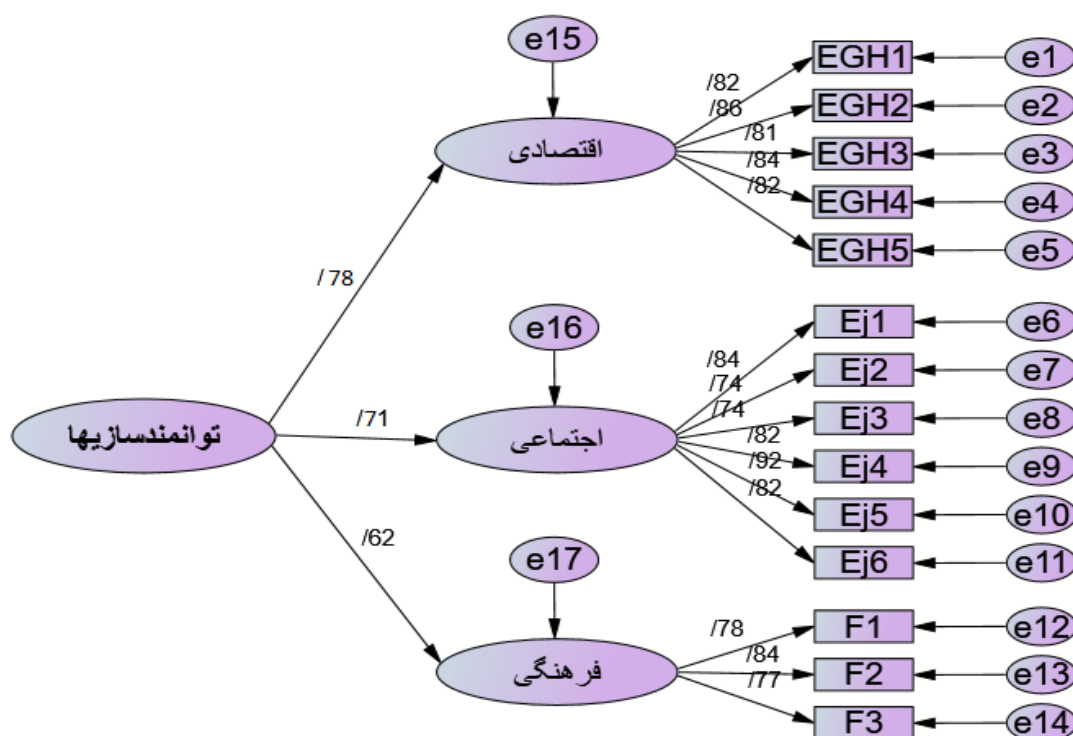
Table 13: Fit indices of the first-order factor analysis model of enablers

مقدار برآورد شده	میزان استاندارد		نماد لاتین	شاخص های بررسی شده
۱۳۰۱.	کارمینز و مکلاور (1981)	کمتر از ۳	(x2/ df)	کای اسکوتر / درجه آزادی
۰۲۰۰.	هایر و همکاران (1998)	کمتر از ۰/۰۸	(RMSEA)	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد
۹۸۰.	بتلر و بونت (1980)	بیشتر از ۰/۹	(CFI)	برازش مقایسه ای
۹۸۰.		بیشتر از ۰/۹	(IFI)	برازش فزاینده
۸۹۰.	اتزادی و فروهمند (1996)	بیشتر از ۰/۸	(GFI)	نیکویی برازش

منبع: نتایج پژوهش

بنابراین در حالت کلی و با توجه به شاخص های محاسبه شده می توان برازش مطلوب مدل را نتیجه گرفت.

تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم توانمندسازها

نمودار ۲: مدل تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم توانمندسازها (منبع: نتایج پژوهش)

Diagram2: Second-order confirmatory factor analysis model of enablers

ضرایب استانداردشده بارهای عاملی و مقدار معناداری تی

در جدول ۱۴ ضرایب معناداری تی و ضرایب مسیر استانداردشده بین توانمندسازها و مؤلفه‌های آن آمده است.

جدول ۱۴: مقدار بار عاملی استانداردشده و آماره تی بین متغیر

Table 14: Standardized factor loading and t-statistics between variables

نتیجه	رتبه	آلفای کرونباخ	سطح معناداری	مقدار t	مقدار بار عاملی استانداردشده	مؤلفه‌ها	متغیر
مطلوب	۱	۰,۹۵۲	-	-	۰,۷۷۹	اقتصادی	توانمندسازها
مطلوب	۲		***	۶,۱۲۹	۰,۷۱۲	اجتماعی	
مطلوب	۳		***	۵,۱۰۲	۰,۶۲۱	فرهنگی	

منبع: نتایج پژوهش

خطوط تیره در مقدارهای تی نشان‌دهنده ثابت کردن آن پارامتر در مدل است.

همان‌طور که در جدول ۱۴ نمایان است، مقدار آماره تی توانمندسازها با مؤلفه‌های خود معنادار و بیشتر از ۱/۹۶

برآورد شده است؛ بنابراین اینگونه استنباط می‌شود که توانمندسازها را می‌توان به سه زیرمجموعه یا زیرمؤلفه تقسیم

کرد. ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه نیز برابر ۰/۹۵۲ و بیشتر از ۰/۷ محاسبه شده است و نشان می‌دهد که پایایی سازه‌ها در سطح مطلوبی قرار دارد. تمامی معیارهای آلفای کرونباخ معناداری بارهای عاملی بین سؤال‌ها و متغیرهای مکنون مناسب بودن مدل اندازه‌گیری را نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری

توانمندسازی یکی از روش‌های نوین توسعه نیروی انسانی با هدف بهبود عملکرد، افزایش بهره‌وری، استفاده از ظرفیت‌ها و آماده‌کردن آنان برای چالش‌های آتی است. در حال حاضر نقش حیاتی زنان در بسیاری از امور مربوط به توسعه مانند تأمین امنیت غذایی، پایداری محیط زیست، ریشه‌کنی فقر، کنترل جمعیت و توسعه اجتماعی برای جامعه بین‌المللی روشن شده است. ایجاد توانمندی روستاییان با توسعه گردشگری می‌تواند نقش مهمی در غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود تعاملات و ارتباطات اجتماعی ساکنان منطقه‌های روستایی داشته باشد. از آنجایی که توسعه گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند نتایج و پیامدهای مثبت گوناگونی به همراه داشته باشد، محققان در پژوهش حاضر با الهام از این رویکرد نقش گردشگری اجتماع محور در توانمندسازی زنان روستاهای ساحلی استان بوشهر را ارزیابی کردند و به‌طور مشخص، در پی پاسخ به این سؤال بودند که رونق فعالیت گردشگری در این روستاها چه نقشی در توانمندی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان ساکن این منطقه‌ها داشته است؟

همان‌طور که یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در بُعد اقتصادی گردشگری اجتماع محور در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی تأثیرات مثبتی به همراه داشته است. بیشترین تأثیر گردشگری از نظر اقتصادی مربوط به شاخص افزایش فرصت‌های شغلی زنان بوده است. از دیگر اثرهای گردشگری در روستا می‌توان به افزایش درآمد، بهبود کیفیت زندگی، کاهش بیکاری، افزایش تقاضا نسبت به کالای جدید، کیفیت درآمد و ثروت، افزایش خرید ملک با زنان، ایجاد بازارهای محلی مناسب، افزایش تبادلات اقتصادی، فروش صنایع دستی، ایجاد خانه‌های بومگردی اشاره کرد. مطابق گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر تعداد گردشگران ورودی در سال ۱۴۰۰ برابر با ۷۲۲۷۰۳ نفر است که تغییرات این سال نسبت به سال قبل بیانگر افزایش معادل ۵۰۲ درصدی است. رشد چشمگیر ورود تعداد گردشگر به استان در سال‌های اخیر علاوه بر اینکه تأثیر مثبت و خوبی بر روی اقتصاد داشته است، در زمینه اشتغال و تثبیت معیشت بومیان نیز مؤثر بوده است. با رونق فعالیت گردشگری فعالیت‌های خدماتی در روستا افزایش یافته است. به‌ویژه جوانان به این مشاغل تمایل بیشتری نشان دادند؛ اما تمایل زنان برای فعالیت در بخش کشاورزی کمتر شده است. با ورود گردشگران و تمایل زنان برای کار در بخش گردشگری تقاضا برای غذاهای محلی، محصولات لبنی به دلیل تقاضای گردشگران افزایش یافته است و به دنبال آن افراد زیادی در این بخش مشغول شده‌اند. همچنین، تمایل زنان برای سرمایه‌گذاری با میانگین ۳/۳۳ و رونق کسب‌وکارهای مرتبط به گردشگری نشان از تأثیر مثبت گردشگری اجتماع محور بر این شاخص‌ها دارد. با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان بیان کرد که گردشگری اثرهای اقتصادی چشمگیری در توانمندسازی زنان در منطقه‌های مطالعه شده داشته است. همچنین، تحلیل‌های آماری به‌کاررفته در این پژوهش نشان داد که توسعه و شکوفایی گردشگری در توانمندسازی

اجتماعی ساکنان روستاهای ساحلی نیز نقش بسزایی دارد؛ به طوری که نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که شاخص افزایش حس تعلق مکانی با میانگین $3/47$ بیشترین تأثیرپذیری را در بُعد اجتماعی داشته است. با بررسی دیگر نماگرهای مرتبط از قبیل علاقه‌مندی به آموزش و افزایش مشارکت‌های گروهی نتیجه می‌گیریم که با رشد گردشگری تمایل به ماندگاری در روستا و حفظ فرهنگ و آداب و سنن روستایی بیشتر شده و امروزه احیای سنت‌های فرهنگی و بومی به عنوان یک جاذبه برای جذب گردشگر مورد توجه روستاییان است. این موضوعی است که گردشگری اجتماع‌محور به آن توجه داشته و به آن تأکید کرده است. همچنین، بررسی نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در بُعد اجتماعی نشان می‌دهد که توسعه فعالیت‌های گردشگری در روستاهای بخش ساحلی زنان روستا را نسبت به توسعه روستا و انجام دادن فعالیت‌های گروهی، همکاری و تعامل با یکدیگر علاقه‌مند کرده است؛ به طوری که در جلسه‌های عمومی روستا شرکت می‌کنند و نسبت به حل مشکلات روستا، همفکری و مشورت در امور مربوط به روستا، صیانت از جاذبه‌های گردشگری روستا، شناخت مسائل گردشگری روستا، معرفی جاذبه‌های روستا به دیگران و کسب مهارت‌های لازم برای فعالیت‌های گردشگری ترغیب شده‌اند. در بُعد فرهنگی نیز در میان نماگرها بیشترین تأثیرگذاری بر گویه‌های توجه به فرهنگ و آداب و رسوم محلی با میانگین $3/42$ ، بهبود ارتباط با گردشگران با میانگین $3/42$ و نماگر رضایت از کار در بخش گردشگری با میانگین $3/42$ است. گردشگری اجتماع‌محور با ترکیب و به‌کارگیری همزمان منابع داخلی و خارجی توانسته است منافع اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زیادی را برای این ناحیه از منطقه‌های روستایی به همراه داشته باشد. در نهایت، نتایج این پژوهش بیانگر و مؤید تأثیرگذاری گردشگری اجتماع‌محور بر توانمندسازی زنان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در منطقه‌های مطالعه شده است. به پژوهشگران در مطالعات آتی موارد ذیل پیشنهاد می‌شود.

- سطح آگاهی زنان روستایی با اجرای برنامه‌های آموزشی رسمی و غیر رسمی برای آنها افزایش پیدا کند. همچنین، نهادهای مختلفی می‌توانند با آموزش زنان مهارت‌های لازم را در آنها پرورش و سطح آگاهی آنها را افزایش دهند.

- کمیت و کیفیت آموزش مهارت‌ها عامل مهمی در میزان موفقیت گردشگری است. در این راستا، بهتر است برای افزایش توانمندی بانوان در زمینه گردشگری دوره‌های آموزشی از جهت شناخت گردشگری و گردشگر، آموزش زبان انگلیسی، آشنایی با مبانی کامپیوتر، راهنمای تور، برنامه‌ریزی تور، آموزش مسائل بهداشتی و حفاظتی محیطی و ... برگزار شود.

- از نیروی کار زنان روستایی در فعالیت‌های مرتبط به گردشگری استفاده شود تا در اثر ورود گردشگران دیگر از آنها برای انجام دادن امور کشاورزی استفاده نشود.

- تشکلهای محلی با حضور مؤثر زنان و با مشارکت اهالی روستا تشکیل شود؛ زیرا این تشکلهای محلی می‌تواند فرصتی را برای بیشتر زنان در جامعه فراهم کند؛ از جمله این تشکلهای محلی که اغلب تجربه‌های موفق توانمندسازی زنان با گردشگری در آنها به چشم می‌خورد، ایجاد تعاونی است. از جمله اثرهای اقتصادی تعاونی‌ها این است که می‌توانند زنانی را که تمایل دارند، کار کنند به کار بگیرند، درآمد گردشگری و فرصت‌های بهره‌مندی از آن را در جامعه توزیع کنند، درآمد زنان افزایش دهند و برای آنها استقلال مالی ایجاد کنند.

منابع

- اشرف حامدی، علی (۱۳۸۵). چگونگی مشارکت زنان در تشکلهای اقتصادی-اجتماعی روستاییان استان گلستان. *مجله جهاد*، ۲۷۵، ۱۰۱-۱۲۵. <https://ensani.ir/fa/article/download/250172>
- امامی، سید فاطمه، دربان آستانه، علیرضا، رضوانی، محمدرضا، و قدیری معصوم، مجتبی (۱۴۰۰). تبیین نقش مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه گردشگری اجتماع محور (مطالعه موردی: روستاهای استان گیلان). *فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۰ (۳۶)، ۱-۲۷. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2021.20175.3406>
- امینی، امیر مظفر، و احمدی شاپور آبادی، محمدعلی (۱۳۸۸). خوداتکایی اقتصادی زنان روستایی و تبیین عوامل اقتصادی مؤثر بر آن. *پژوهش زنان*، ۷ (۴)، ۷-۲۹. <https://ensani.ir/fa/article/download/2618>
- بروجنی، حمید ضرغام، و بذرافشان، شیما (۱۳۹۵). میزان موفقیت توسعه گردشگری جامعه محور روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای آسیاب سر، شهرستان بهشهر). *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۱۶ (۱)، ۱۱۹-۱۳۶. <https://ensani.ir/fa/article/download/368158>
- بوذرجمهری، خدیجه، جوانی، خدیجه، و بستانی، علیرضا (۱۳۹۳). بررسی توانمندی زنان در مدیریت اجرایی روستا (نمونه موردی: مطالعه روستای سربالا، شهرستان تربت حیدریه). همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی. <https://www.sid.ir/paper/853062/fa#downloadbottom>
- بیات، سوده، و خزائی پول، مرتضی (۱۳۹۵). ارزش‌های ادراکی گردشگران روستای کویری مصر به‌عنوان گردشگری جامعه محور. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۵ (۱۸)، ۶۵-۸۱. <http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ser.5.18.65>
- تولایی، سیمین، سلیمانی، محمد، و جهانی دولت‌آباد، اسماعیل (۱۳۹۶). نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: سرعین). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۹ (۱)، ۹۵-۱۱۳. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.53814>
- چریم، سید محسن، جولای، غلامرضا، و خدادادی، مصطفی (۱۳۹۶). بررسی نقش گردشگری در توانمندسازی اجتماعی زنان در روستاهای ادغام شده در شهر (مطالعه موردی: شهرستان شوش، استان خوزستان). *فصلنامه علمی تخصصی تحقیقات گردشگری و توسعه پایدار*، ۲۰ (۱)، ۴۵-۵۳. <https://ensani.ir/fa/article/download/382411>
- حسنپور، حسن (۱۳۸۷). وضعیت و جایگاه مشارکت و عوامل مؤثر بر آن در برنامه‌ریزی روستایی (مطالعه موردی: جمعیت روستایی شهرستان بوکان). *مجله سپهر*، ۲۱ (۸۱)، ۸۰-۸۵. <https://ensani.ir/fa/article/download/340302>
- خواجه شاهکویی، علیرضا، خوشفر، غلامرضا، و کریمی، لیلا (۱۳۹۱). نقش گردشگری در توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: روستای زیارت شهرستان گرگان). *نشریه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱ (۳)، ۱۰۶-۱۲۵. https://tourismjournals.umz.ac.ir/article_463.html

رضائی، روح‌الله، و زارعی، شیما (۱۳۹۳). بررسی دیدگاه‌های زنان روستایی درباره تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر توانمندسازی آنان (مطالعه موردی: روستای حسن‌خان، شهرستان قروه). زن در توسعه و سیاست، ۱۲(۲)، ۲۸۷-۳۰۴

<https://doi.org/10.22059/jwdp.2014.52360>

رضوانی، محمدرضا (۱۴۰۱). توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار. انتشارات دانشگاه تهران.
زارع شاه آبادی، علیرضا (۱۳۸۵). تحلیل برنامه‌های آموزشی آموزشگران برنامه‌های آموزشی-ترویجی از نظر زنان روستایی استان یزد. ماهنامه جهاد، ۲۶(۲۷۲)، ۴۳-۵۵.

<https://ensani.ir/fa/article/download/250118>

زرافشانی، کیومرث، خالدی، خوش‌قدم، و غنیان، منصور (۱۳۸۸). تبیین جایگاه مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی-ترویجی براساس نردبانم مشارکت شری آرنستین. فصلنامه زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان سابق)، ۲۶(۳)، ۱۰۷-۱۲۸.

<https://ensani.ir/fa/article/download/2613>

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر (۱۳۹۸). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی و نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ استان بوشهر. سازمان برنامه و بودجه کشور. <https://www.mpob.ir/statistics-and-information/>

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر (۱۴۰۱). گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان بوشهر در سال ۱۴۰۰. سازمان برنامه و بودجه. <https://www.mpob.ir/>

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر (۱۴۰۰). سالنامه آماری استان بوشهر. مرکز اسناد، مدارک و انتشارات. <https://www.mpob.ir/statistical-yearbook-content/>

سجاسی قیداری، حمدالله، رومیانی، احمد، و جعفری، نسرين (۱۴۰۱). تحلیل موانع گرایش زنان روستایی به مشارکت در مدیریت اجرایی روستاها (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان زنجان). مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۲۰(۳)، ۳۵-۶۹.

<https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.49380.0>

شادی طلب، ژاله، وهابی، معصومه، و ورمزیار، حسن (۱۳۸۴). ابعاد سیاسی، اجتماعی و اقتصادی فقر و نابرابری در ایران / فقر درآمدی فقط یک جنبه از فقر زنان سرپرست خانوار. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۷(۱۷)، ۲۲۷-۲۴۸.

<http://ensani.ir/fa/article/download/21552>

شریفزاده، ابوالقاسم، و مرادی‌نژاد، همایون (۱۳۸۱). توسعه پایدار و گردشگری روستایی. ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، ۲۱(۵۳)، ۲۵۱-۲۵۰.

<https://ensani.ir/fa/article/download/249955>

شفیعی ثابت، ناصر، قربانی، جواد، و بهمنی، رحیمه (۱۳۹۷). ظرفیت‌های گردشگری تاریخی و تأثیر آن در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: ناحیه سلطانیه استان زنجان). پژوهش‌های دانش زمین، ۱۰(۳۷)، ۹۴-۱۰۸.

<https://doi.org/10.52547/esrj.10.1.94>

شکوری، علی، رفعت‌جا، مریم، و جعفری، معصومه (۱۳۸۶). مؤلفه‌های توانمندی زنان و تبیین عوامل مؤثر بر آنها. پژوهش زنان، ۵(۱)، ۱-۲۶.

<https://ensani.ir/fa/article/download/2400>

شمس‌الدینی، علی، درخشان، الهام، و کریمی، ببرز (۱۳۹۴). ارزیابی اثرات توانمندسازی نیروی انسانی در توسعه صنعت گردشگری (مورد مطالعه: استان کهگیلویه و بویر احمد). برنامه‌ریزی منطقه‌ای (دانشگاه آزاد مرودشت)، ۲۴(۲)، ۹۸-۱۰۰.

<https://ensani.ir/fa/article/download/368205>

صفریشالی، رضا (۱۳۸۰). نقش توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی زنان در توسعه پایدار روستایی. مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد زنان روستایی و عشایر، معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد کشاورزی.

<https://civilica.com/doc/276678>

ضرغام بروجنی، حمید، و بذرافشان، شیما (۱۳۹۵). میزان موفقیت توسعه گردشگری جامعه محور روستایی ازدید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای آسیابسر، شهرستان بهشهر. مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی، ۵(۴)،

۱۱۹-۱۳۶. <https://ensani.ir/fa/article/download/368158>

ضیایی، کیوان، زارعی، ایوب، و ضیایی، پیمان (۱۳۸۸). ارائه یک الگوی نظری و عملی در توانمندسازی زنان سرپرست خانوار. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی و توان افزایی زنان سرپرست خانوار، اداره کل امور بانوان شهرداری تهران، چاپ گروه هنری تبلیغات شهری.

https://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/6001613984604.pdf

علی بیگی، امیرحسین، و بنی عامریان، لیلا (۱۳۸۷). تحلیل مشارکت زنان روستایی شهرستان سنقر و کلیایی در برنامه های آموزشی-ترویجی (راهبردی در توسعه پایدار روستایی). مجموعه مقالات اولین همایش ملی مدیریت

و توسعه کشاورزی پایدار در ایران. <https://civilica.com/doc/72870>

علی محسنی، رضا (۱۳۸۶). گردشگری پایدار در ایران-چالش کارکردها، راهکارها. مجله علمی-فضای پژوهش

دوره های جغرافیا، ۹(۲۸)، ۱۴۱-۱۷۹. <https://www.sid.ir/paper/91381/fa#downloadbottom>

غنیان، منصور، قدیری معصوم، مجتبی، سید حسن، مطیعی لنگرودی، و کیومرث، زرافشانی (۱۳۹۸). تحلیل ابعاد گردشگری روستایی با رویکرد جنسیتی ازدیدگاه جامعه میزبان. فصلنامه زن در توسعه و سیاست، ۸(۳)، ۹۳-

۱۰۹. https://jwdp.ut.ac.ir/article_21270.html

فلاحی، آزاده، مدرسی، میثم، و زارعی، عظیم (۱۴۰۱). شناسایی و اولویت بندی مهم ترین موانع فرهنگی گردشگری اجتماع محور در ایران. جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ۳۳(۲)، ۸۵-۱۰۲.

<https://doi.org/10.22108/gep.2022.131406.1467>

قربانی، مهدی، عوض پور، لیلا، و راسخی، ساره (۱۳۹۵). تحلیل سرمایه اجتماعی شبکه زنان روستایی در راستای توانمندسازی جوامع محلی (منطقه مورد مطالعه: روستای بزیجان، شهرستان محلات، استان مرکزی). مجله

مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۵(۲)، ۲۷۳-۲۹۴.

<https://ensani.ir/fa/article/download/360794>

کیانی سلمی، صدیقه، و بسحاق، محمدرضا (۱۳۹۶). شناسایی اثرات گردشگری و نقش آن در توسعه شهری کاشان. فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهری، ۳۱(۲۵)، ۳۱-۴۴.

https://urbstudies.uok.ac.ir/article_60784.html

محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۵). بیگانگی مانعی برای مشارکت و توسعه ملی. نشریه نامه پژوهش فرهنگی، ۱(۱)،

۸۹-۱۱۰. <https://ensani.ir/fa/article/download/280907>

محمدزاده، پرویز، پناهی، حسین، و صمدزاده، سعیده (۱۳۹۶). تبیین عوامل مؤثر بر سطح حمایت ساکنان شهر تبریز از توسعه گردشگری با تأکید بر ابعاد اجتماعی-فرهنگی. فصلنامه گردشگری و توسعه، ۶(۱۰)، ۶۳-۷۷.

<https://ensani.ir/fa/article/download/472756>

مهدوی، داوود، رکن‌الدین افتخاری، علیرضا، و سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۹۵). طراحی راهبردهای توسعه پایدار گردشگری روستاهای تاریخی-فرهنگی ایران. نشریه علمی-پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۰(۵۶)، ۲۷۵-۳۰۰

<https://ensani.ir/fa/article/download/359060>

References

- Ali Beigi, A.H., & Bani Amerian, L. (2007). *Analysis of the participation of rural women in sangharukaliai city in educational-promotional programs (a strategy in sustainable rural development)*. Proceedings of the First National Conference on Sustainable Agricultural Development and Management in Iran. <https://civilica.com/doc/72870> [In Persian].
- Ali Mohseni, R. (2010). Sustainable tourism in Iran - the challenges of functions, solutions, and scientific. *Journal - Yafiza And Dorah Yai Research, Gegrarf*, 9(28), 149-171. https://jwdp.ut.ac.ir/article_19741_7c78ad59959296d3de8cd224ab4745c1.pdf [In Persian].
- Amini, A. M., & Ahmadishapourabadi, M. A. (2010). The economic self-reliance of rural women and the explanation of the economic factors affecting it. *Women's Research*, 7(4), 29-7. <https://ensani.ir/fa/article/download/2618> [In Persian].
- Anwar, S., & Hamilton, J. (2005). Tourism into the Future - Towards 2020 and Beyond. *Tourism Recreation Research*, 30(3), 77-85. <https://researchonline.jcu.edu.au/view/subjects/150399.html>
- Ashraf Hamedi, A. (2006). How women participate in economic-social organizations of villagers in Golestan province. *Jihad Magazine*, 275, 101-125. <https://ensani.ir/fa/article/download/250172> [In Persian].
- Bayat, S., & Khazaei-Poul, M. (2015). Perceptual values of tourists in the desert village of Egypt as community-oriented tourism. *Spatial Economy And Rural Development*, 5(18), 81-65. <http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.serd.5.18.65> [In Persian].
- Borojini, H. Z, & Bazarafshan, Sh. (2016). The success rate of rural community-oriented tourism development from the perspective of the local community (case study: Asiyab Sar village, Behshahr city). *Rural Research And Planning Quarterly*, 5(16), 136- 119. <https://ensani.ir/fa/article/download/368158> [In Persian].
- Bouzar Jamhari, Kh., Javani, Kh., & Anabestani, A. (2013). *Investigation of women's ability in village executive management (A case study of Sarbala village, Torbat Heydarieh city)*. National Conference on Women and Sustainable Rural. Development. <https://www.sid.ir/paper/853062/fa#downloadbottom> [In Persian].
- Cherim, S. M., Jola, Gh. R., & Khodadadi, M. (2017). Investigating the role of tourism in the social empowerment of women in villages integrated into the city (case study: Shush City, Khuzestan province). *Specialized Scientific Quarterly Of Tourism Research And Sustainable Development*, 20(1), 45-53. <https://ensani.ir/fa/article/download/382411> [In Persian].
- Dunn, S. (2007). *Toward empowerment: Women and community-based tourism in Thailand*. University of Oregon. <http://hdl.handle.net/1794/6122>
- Emami, S. F., Durban A. A., Rezvani, M. R., & Qadiri Masoom, M. (2021). Explaining the role of effective components on the development of community-oriented tourism (Case study: Villages of Gilan province). *Scientific-Research Quarterly Of Planning And Tourism Development*, 10(36), 1-27. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2021.20175.3406> [In Persian].
- Falahi, A., Modarsi, M., & Zarei, A. (2022). Identifying and prioritizing the most important cultural obstacles of community-oriented tourism in Iran. *Geography And Environmental Planning*, 33(2), 85-102. <https://doi.org/10.22108/gep.2022.131406.1467> [In Persian].
- Ghanian, M., Qadiri Masoom, M., Matiei Langroudi, S.H., & Zarafshani, K. (2013). Analyzing the dimensions of rural tourism with a gender approach from the perspective of the host community. *Women In Development And Politics*, 8(3), 93-109. https://jwdp.ut.ac.ir/article_21270.html [In Persian].

- Ghorbani, M., Awadpour, L., & Raskhi, S. (2015). Social capital analysis of rural women's network to empower local communities (Study area: Bezijan village, Mahalat city, central province). *Journal Of Social Studies And Research In Iran*, 5(2), 273-294. <https://doi.org/10.22059/jisir.2016.59243> [In Persian].
- Giampiccoli, A., & Saymaan, M. (2017). Community-based tourism responsible tourism and infrastructure development and poverty. *African Journal Of Hospitality Tourism And Leisure*, 6(2), 1-28. https://www.researchgate.net/publication/315821708_Community-based_tourism_responsible_tourism_and_infrastructure_development_and_poverty
- Giampiccoli, A., Jugmohan, S., & Mtapuri, O. (2014). International cooperation, community-based tourism, and capacity building: Results from a Mpondoland village in South Africa. *Mediterranean Journal Of Social Sciences*, 5(23), 657. <https://hdl.handle.net/10520/EJC166032>
- Hassanpour, H. (2009). The status and place of participation and the factors affecting it in rural planning (Case study: Rural population of Bukan city). *Sepehr Magazine*, 21(81), 80-85. <https://ensani.ir/fa/article/download/340302> [In Persian].
- Hemmati, M. (2002). *Women and sustainable development: From 2000 to 2002 earth summit*. Earthscan Publications. <http://cip.management.dal.ca/publications/A%20Global%20Crisis%20of%20Water%20Security%20and%20Basic%20Water%20Provision.pdf>
- Jackson, A. M. (2010). *Empowering women of nepal: An experience of empowerment in the land of the Himalayas*. Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts from Prescott College in Adventure Education. <https://prescott.academia.edu/MaryJackson>
- Kabeer, N. (1999). Resources agency achievements: Reflections on measuring women's empowerment. *Development And Change*, 30(3), 435-464. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-7660.00125>
- Kayani Salmi, S., & Bashaq, M. R. (2016). Identifying the effects of tourism and its role in the urban development of Kashan. *Scientific-Research Quarterly Of Urban Studies*, 31(25), 44-31. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_60784.html [In Persian].
- Khajeh Shahkoui, A., Khoshfar, Gh., & Karimi, L. (2013). The role of tourism in empowering rural women (Case study: Ziarat village of Gorgan city). *Journal Of Tourism Planning And Development*, 1(3), 106-125. https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_463.html [In Persian].
- Malelak, M. L, Taimenas, E. D., & Carolina Manafe, P. J. (2020). *Empowering women in community based tourism development in oben village, nekamese district, advances in social science, education, and humanities research*, Proceedings Of The International Conference On Science And Technology On Social Science. Published by Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210424.012>
- Management and Planning Organization of Bushehr Province. (2018). *Detailed results of general and population and housing census of 2015 in Bushehr province*. Organization of the program and budget of the country. <https://www.mpob.ir/statistics-and-information/> [In Persian].
- Management and Planning Organization of Bushehr Province. (2019). *Statistical calendar of Bushehr province*. Center for documents, documents and publications. <https://www.mpob.ir/statistical-yearbook-content/> [In Persian].
- Management and Planning Organization of Bushehr Province. (2021). *Economic social and cultural report of Bushehr province in 1400*. Program and budget. organization. <https://www.mpob.ir/> [In Persian].
- Megarry, K. (2008). Tourism and Kudumbashree: A southern solution empowering women through tourism. In P. M. Burns, & M. Novelli (Eds.), *Tourism development: growth myths and inequalities*. <https://doi.org/10.1079/9781845934255.0217>
- Mohammadzadeh, P., Panahi, H., & Samadzadeh, S. (2018). Explaining the effective factors on the level of support of the residents of Tabriz city for tourism development (With an emphasis on social-cultural dimensions). *Journal Of Tourism And Development*, 6(10), 63-77. <https://ensani.ir/fa/article/download/472756> [In Persian].

- Mohseni Tabrizi, A. (1996). Alienation is an obstacle for participation and national development. *Nama Farusheh Culturali Journal*, 1(1), 89-110. <https://ensani.ir/fa/article/download/280907> [In Persian].
- Pigram, J.J., & Wahab, S. (1997) *Tourism Development and Growth The Challenge of Sustainability*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203975138>
- Rezaei, R., & Zarei, Sh. (2013). The survey of rural women's views on the effect of social capital components on their empowerment (Case study: Hasan Khan village, Qorveh city). *Women In Development And Politics*, 12(2), 287-304. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2014.52360> [In Persian].
- Rezvani, M. R. (2022). *Development of rural tourism with a sustainable tourism approach*. Tehran university Publications. [In Persian].
- Roknuddin Eftekhari, A. R., Mahdavi, D., & Sejasi Khedari, H. (2017). Designing sustainable development strategies for tourism in historical and cultural villages of Iran. *Scientific And Research Journal Of Geography And Planning*, 20(56), 275-300. <https://ensani.ir/fa/article/download/359060> [In Persian].
- Safari Shali, R. (2002). *The role of women's economic and social empowerment in sustainable rural development, a collection of papers of the conference on microcredits for rural women and nomads*. Collection of articles of the conference on microcredits for rural and nomadic women, The deputy of promotion and popular participation of the ministry of agricultural Jihad. <https://civilica.com/doc/276678> [In Persian].
- Scheyvens, R. (2003). *Local involvement in managing tourism*. In S. Singh, D. Timothy, & R. Dowling (Eds.), *Tourism in Destination Communities Chapter 27* CAB International. <https://doi.org/10.1079/9780851996110.0229>
- Sejasi Ghedari, H., Rumyani, A., & Jafari, N. (2022). Analysis of obstacles to rural women's tendency to participate in the executive management of villages (Case study: Villages of Zanjan city). *Journal Of Geography And Regional Development*, 20(3), 35-69. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.49380.0> [In Persian].
- Shadi Talab, J., Wahabi, M., & Wormziar, H. (2004). Political social and economic dimensions of poverty and inequality in Iran / income poverty is only one aspect of the poverty of women heads of households. *Social Welfare Quarterly*, 17(17), 227-248. <http://ensani.ir/fa/article/download/21552> [In Persian].
- Shafii Thabit, N., Ghorbani, J., & Bahmani, R. (2017). Historical tourism potential and its impact on sustainable rural development (Case study: Soltanieh district Zanjan province). *Earth Science Researches*, 10(37), 108-94. <https://doi.org/10.52547/esrj.10.1.94> [In Persian].
- Shakuri, A., Rifat Jah, M., & Jafari, M. (2008). Components of women's empowerment and explanation of factors affecting them. *Women's Research*, 5(1) 1-26. <https://ensani.ir/fa/article/download/2400> [In Persian].
- Shams Aldini, A., Derakhshan, E., & Karimi, B. (2015). Evaluation of the effects of human power empowerment in the development of the tourism industry (Study case: Kohgilouye province and Bir Ahmad). *Regional Planning (Morodasht Azad University)*, 6(24), 89-100. <https://ensani.ir/fa/article/download/368205> [In Persian].
- Sharifzadeh, A., & Moradinejad, H. (2003). Sustainable development and rural tourism. *Jihad Social And Economic Monthly*, 21(53), 250-251. <https://ensani.ir/fa/article/download/249955> [In Persian].
- Tavalai, S., Soleimani, M., Jahani Daulatabad, M., & Jahani Daulatabad, I. (2018). The role of local communities' participation in the sustainable tourism industry (Case study: Sarein). *Human Geography Research*, 49(1), 113-95. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.53814> [In Persian].
- Telfer, D. (2003). *Development issues in destination communities tourism in destination communities*. In S. Singh, D. Timothy, & R. Dowling (Eds.), CAB international. <https://doi.org/10.1079/9780851996110.0155>
- Thien, O. S. (2009). *Women empowerment through tourism: From social entrepreneurship perspective* [Thesis social-spatial analysis, wageningen, University And research centre (WUR), Wageningen, The Netherlands]. <https://edepot.wur.nl/11305>

- Timothy, D. J. (2006). *Empowerment and stakeholder participation in tourism destination communities tourism, power and space*. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203392096-20/empowerment-stakeholder-participation-tourism-destination-communities-dallen-timothy>
- Tolkach, D., King, B. (2015). Strengthening community-based tourism in a new resource-based island nation: why and how? *Tourism Management*, 48, 386-398. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.12.013>
- Usher, L., & Morais, D. B. (2010). Women's human agency and self-determination in guatemalan tourism development PASOS. *Revista De Turismo Y Patrimonio Cultural*, 8(4), 507-518. [10.25145/j.pasos.2010.08.044](https://doi.org/10.25145/j.pasos.2010.08.044)
- World Economy Forum. (2021). *Global gender gap report 2021*. [https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021/\(10/5/2022\)](https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021/(10/5/2022)).
- Zarafshani, K., Khalidi, Kh. K., & Ghanian, M. (2008). Explaining rural women's participation in extension education programs based on Arnstein's ladder of citizen participation model. *Women's Quarterly in Development and Politics (Former Women's Research)*, 26(3), 107-128. <https://ensani.ir/fa/article/download/2613> [In Persian].
- Zare Shahabadi, A. (2006). Analysis of educational programs of teachers of educational-promotional programs from the point of view of rural women of Yazd province. *Jihad Monthly*, 26(272), 43-55. <https://ensani.ir/fa/article/download/250118> [In Persian].
- Zargham Borojni, H., & Bazarafshan, Sh. (2015). Success level of tourism development in a rural community from the point of view of the local community (Case study: Asiabasar village, Behshahr). *Journal Of Rural Research And Planning*, 5(4), 119-136. <https://ensani.ir/fa/article/download/368158> [In Persian].
- Ziaei, K., Zarei, A., & Ziaei, P. (2008). *Presenting a theoretical and practical model in empowering women heads of households*. Proceedings of the 2nd Empowerment Conference of Women Heads of Household. General Department of Women's Affairs of Tehran Municipality, published by Urban Advertising Art Group. https://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/6001613984604.pdf [In Persian].
- Zielinski, S., Jeong, Y., Kim, S. & Milanés, B.C. (2020a). Why community-based tourism and rural tourism in developing and developed nations are treated differently? *A Review Sustainability*, 12, 5938. <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/15/5938>
- Zielinski, S., Milanés, B.C., & Jeong, Y. (2020b). *Factors influencing community-based tourism (CBT) in developing and developed countries*. *Tourism Geographies*. <https://doi.org/10.3390/su12155938>

